

بررسی وضعیت اشتغال در چارچوب تبصره ۱۸ لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ کل کشور

مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری

گروه نظام‌های نوین برنامه‌ریزی، بودجه‌ریزی و مدل‌سازی

مجموعه گزارش شماره ۱۰۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شناسه گزارش

عنوان	بررسی وضعیت اشتغال در چارچوب تبصره ۱۸ لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ کل کشور
کد شناسه	۹۸-۹-۱۰۱۵۰
گروه پژوهشی	نظام‌های نوین برنامه‌ریزی، بودجه‌ریزی و مدل‌سازی
پدیدآورنده	مجید هاتفی مجومرد
همکاران	-
مشاور علمی	-
ناظر علمی	محمد جواد محسنی نیا
ناشر	مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری
صفحه آرایی	محمدسعید حسن پورزرکامی
تاریخ انتشار	پاییز ۱۳۹۸
مطالب این گزارش لزوماً بیانگر نظر رسمی سازمان برنامه و بودجه کشور و مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری نیست.	
حقوق معنوی اثر به پدیدآورندگان و حقوق مادی آن، به مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری سازمان برنامه و بودجه کشور تعلق دارد و استفاده از آن با ذکر مأخذ بلامانع است.	
آدرس: تهران- خیابان نجات‌الهی- خیابان سپند- پلاک ۱۶	
https://www.dfrc.ir/ Email : info@dfrc.ir	

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	۱- مقدمه
۲	۲- بررسی وضع موجود
۵	۳- مقایسه تبصره ۱۸ در سال‌های مختلف
۷	۳-۱- منابع تبصره ۱۸ قانون بودجه در سال ۱۳۹۷-۱۳۹۸
۲۱	۴- منابع تبصره ۱۸ قانون بودجه در سال ۱۳۹۹
۲۸	۵- پیش‌بینی اشتغال
۳۱	منابع

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۳	جدول ۱: تحولات وضعیت جمعیت و بازار کار در کشور که جمعیت کشور.....
۶	جدول ۲: مقایسه تبصره ۱۸ در سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۹.....
۱۵	جدول ۳: مقایسه منابع پیش‌بینی شده صندوق توسعه ملی با مقادیر تحقق یافته آن.....
۲۰	جدول ۴: جمع‌بندی کلی در منابع تجهیز شده برای برنامه‌های تولید و اشتغال.....
۲۱	جدول ۵: کل منابع تخصیص داده شده به تبصره ۱۸ به تفکیک در سال ۱۳۹۹.....
۲۸	جدول ۶: پیش‌بینی اشتغال با توجه به تبصره ۱۸ در سال‌های ۱۳۹۸-۱۳۹۷ (هزار نفر).....
۳۰	جدول ۷: مقایسه پیش‌بینی اشتغال تبصره ۱۸ در ۱۳۹۷-۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ (هزار نفر).....

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۳.....	نمودار ۱: هرم سنی جمعیت در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ (بر اساس داده‌های سرشماری‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵).....
۴.....	نمودار ۲: تصویر کلان بازار در سال ۱۳۹۷.....
۷.....	نمودار ۳: کل منابع پیش‌بینی شده برای برنامه‌های در دست اجرا در ترکیب با منابع بانکی.....
۸.....	نمودار ۴: درصد تأمین مالی برحسب منشأ.....
۹.....	نمودار ۵: تسهیلات تبصره ۱۸ از محل منابع داخلی بانکی در سال ۱۳۹۹.....
۱۰.....	نمودار ۶: درصد پیش‌بینی شده هر بخش از کل تسهیلات منابع داخلی بانکی تبصره ۱۸.....
۱۱.....	نمودار ۷: سهم «تسهیلات از محل منابع داخلی بانکی» از «کل تأمین مالی» به تفکیک ردیف‌های تبصره ۱۸.....
۱۲.....	نمودار ۸: سپرده‌گذاری برنامه‌ریزی شده و انجام‌شده صندوق توسعه ملی.....
۱۴.....	نمودار ۹: نسبت میزان سرمایه‌گذاری برنامه‌ریزی شده هر ردیف، به کل سرمایه‌گذاری برنامه‌ریزی شده.....
۱۵.....	نمودار ۱۰: سهم تسهیلات ریالی صندوق توسعه ملی از کل تأمین مالی به تفکیک ردیف‌های مرتبط تبصره ۱۸.....
۱۶.....	نمودار ۱۱: مبلغ پیش‌بینی شده از منابع تبصره ۱۸ از محل بودجه عمومی در سال ۱۳۹۷-۱۳۹۸.....
۱۷.....	نمودار ۱۲: درصد پیش‌بینی شده از مصارف تبصره ۱۸ از محل بودجه عمومی در سال ۱۳۹۷-۱۳۹۸.....
۱۸.....	نمودار ۱۳: درصد میزان تحقق از پیش‌بینی شده منابع تبصره ۱۸ از محل بودجه عمومی در سال ۱۳۹۷-۱۳۹۸.....
۱۹.....	نمودار ۱۴: تأمین منابع از محل بودجه عمومی.....
۲۰.....	نمودار ۱۵: سهم بودجه عمومی از کل تأمین مالی به تفکیک ردیف‌های تبصره ۱۸.....
۲۲.....	نمودار ۱۶: درصد تأمین مالی برحسب منشأ در سال ۱۳۹۹.....
۲۳.....	نمودار ۱۷: تسهیلات تبصره ۱۸ از محل منابع داخلی بانکی در سال ۱۳۹۹.....
۲۴.....	نمودار ۱۸: سهم «تسهیلات از محل منابع داخلی بانکی» از «کل تأمین مالی» به تفکیک ردیف‌های تبصره ۱۸ در سال ۱۳۹۹.....
۲۴.....	نمودار ۱۹: سپرده‌گذاری برنامه‌ریزی شده صندوق توسعه ملی.....
۲۵.....	نمودار ۲۰: درصد میزان سرمایه‌گذاری برنامه‌ریزی شده هر ردیف، به کل سرمایه‌گذاری برنامه‌ریزی شده.....
۲۶.....	نمودار ۲۱: سهم تسهیلات ریالی صندوق توسعه ملی از کل تأمین مالی به تفکیک ردیف‌های مرتبط تبصره ۱۸.....
۲۷.....	نمودار ۲۲: مبلغ تخصیص یافته از منابع تبصره ۱۸ از محل بودجه عمومی در سال ۱۳۹۹.....
۲۷.....	نمودار ۲۳: سهم بودجه عمومی از کل تأمین مالی به تفکیک.....
۲۹.....	نمودار ۲۴: مقایسه تأمین مالی تبصره ۱۸ در سال ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹.....
۳۰.....	نمودار ۲۵: پیش‌بینی اشتغال تبصره ۱۸ برای سال ۱۳۹۹.....

۱- مقدمه

وجود نرخ بالای بیکاری در کشور و چشم‌انداز افزایش تعداد جویندگان کار (به‌ویژه جوانان و دانش‌آموختگان دانشگاهی) اتخاذ سیاست‌های ویژه برای ایجاد فرصت‌های شغلی جدید در کنار حفظ فرصت‌های شغلی موجود را ضروری می‌کند. بررسی شعارهای انتخابی در سال‌های اخیر نیز نشان می‌دهد که مبحث اشتغال یکی از محوری‌ترین موضوعات محسوب می‌شود.

در این چارچوب، اختصاص بند الف تبصره ۱۸ قانون بودجه کشور در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ به‌منزله توجه ویژه دولت به مقوله برنامه تولید و اشتغال است. اخیراً لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ به مجلس ارسال شده است و مانند سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ بند الف تبصره ۱۸ در لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ نیز ارائه شده است.

هدف اصلی این گزارش ارائه پیش‌بینی اشتغال ذیل بند الف تبصره ۱۸ در سال ۱۳۹۹ است. در این چارچوب، گزارش ابتدا وضع موجود بررسی می‌شود، سپس به بررسی بند الف تبصره ۱۸ در سال‌های مختلف بر اساس اهداف، تأکیدات و اولویت‌ها می‌پردازد. در ادامه منابع تبصره ۱۸ قانون بودجه در سال ۱۳۹۷-۱۳۹۸ آماری برحسب تسهیلات از محل منابع داخلی بانکی، تسهیلات ریالی صندوق توسعه ملی و تأمین منابع از محل بودجه عمومی را بررسی می‌کند. در مرحله بعد، منابع تبصره ۱۸ لایحه بودجه در سال ۱۳۹۹ را بررسی می‌کند. در نهایت نیز با توجه مقایسه تأمین مالی در سال‌های مختلف، به پیش‌بینی اشتغال تبصره ۱۸ می‌پردازد.

۲- بررسی وضع موجود

جدول ۱ نشان می‌دهد تحولات وضعیت جمعیت و بازار کار در کشور که جمعیت طی سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵ از حدود ۳۳/۷ میلیون نفر به ۸۰ میلیون نفر افزایش یافته است، به عبارت دیگر افزایش حدود ۲/۵ برابری در بازه ذکر شده در جمعیت کشور رخ داده است. پیش‌بینی مرکز آمار بیانگر آن است که در سال ۱۳۹۸ جمعیت ایران به حدود ۸۲/۹ میلیون نفر رسیده است که نشان‌دهنده نرخ رشد سالانه ۱/۲ درصدی طی سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۸ است. هرم سنی جمعیت کشور نیز در نمودار ۱ نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۰، اوج سنی مربوط به گروه سنی ۲۵ تا ۲۹ ساله بوده است که تا سال ۱۳۹۵ این اوج سنی به گروه سنی ۳۰ تا ۳۴ ساله انتقال یافته است. مقایسه گروه سنی ۱۵ تا ۱۹ ساله در مقایسه با سال ۱۳۹۰ نشان می‌دهد این گروه سنی به‌عنوان اصلی‌ترین گروه سنی که ورودی بازار کار را تحت تأثیر قرار می‌دهد طی ۱۵ سال آینده روند نزولی خواهد داشت؛ بنابراین انتظار می‌رود طی سال‌های آینده فشار ناشی از افزایش جمعیت جوان بر بازار کار کاهش یابد. نتایج طرح آمارگیری نیروی کار گویای این حقیقت است که از سال ۱۳۸۴ تا تابستان ۱۳۹۸ نرخ بیکاری جمعیت کشور به‌ویژه در میان زنان بالا بوده است، به‌طوری که در این دوره زمانی نرخ بیکاری هرگز کمتر از ۱۰/۴ درصد نبوده است.

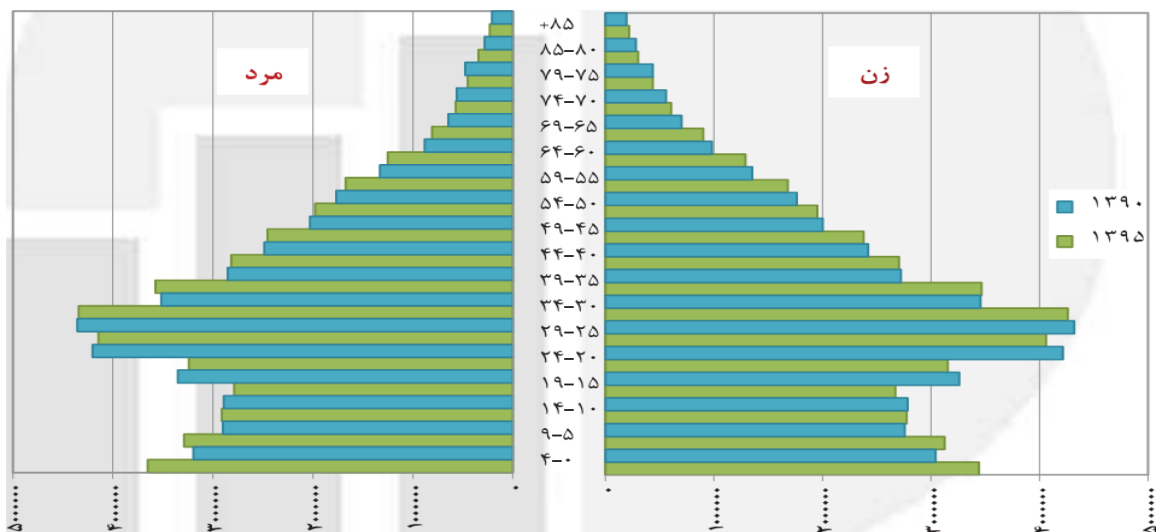
نتایج آمارگیری نیروی کار در سال ۱۳۹۷ در نمودار ۲ ارائه شده است. شواهد نشان می‌دهد تعداد جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر کشور برابر با ۶۶۸۷۵ هزار نفر بوده است که از این تعداد ۲۷۰۷۴ هزار نفر فعال و ۳۹۸۰۱ هزار نفر غیرفعال بوده‌اند. بر این اساس، نرخ مشارکت اقتصادی کشور معادل ۴۰/۵ درصد بوده است. همچنین تعداد ۳۲۶۱ هزار نفر از جمعیت کشور بیکار بوده‌اند که بر اساس استاندارد مرکز آمار ایران، نرخ بیکاری کشور برابر با ۱۲ درصد است. اطلاعات نیروی کار کشور نشان می‌دهد که با در نظر گرفتن همسایگان نزدیک بیکاران یا همان شاغلان با کمتر از ۱۴ ساعت کار (افراد بالقوه بیکار) و افراد دلسرد شده از جستجوی کار (افراد بالقوه فعال و بیکار)، نرخ بیکاری جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر کشور به ۱۶/۲ درصد افزایش خواهد یافت. همچنین با در نظر گرفتن همسایگان دور بیکاران یا همان کل شاغلان دارای اشتغال ناقص زمانی (افراد بالقوه بیکار)، افراد دلسرد شده از جستجوی کار و سایر غیرفعالان آماده به کار (افراد بالقوه فعال و بیکار) به‌عنوان بیکار، نرخ بیکاری جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر کشور به ۲۳/۸ درصد افزایش می‌یابد. همان‌گونه که از شاخص‌های نرخ بیکاری محاسبه شده برمی‌آید با اعمال رهیافت معرفی شده، نرخ بیکاری کشور به مقدار قابل ملاحظه‌ای افزایش می‌یابد (گزارش برنامه تولید و اشتغال بر پایه سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی).

بررسی وضعیت اشتغال در چارچوب تبصره ۱۸ الیحد بودجه سال ۱۳۹۹ کل کشور

جدول ۱: تحولات وضعیت جمعیت و بازار کار در کشور که جمعیت کشور

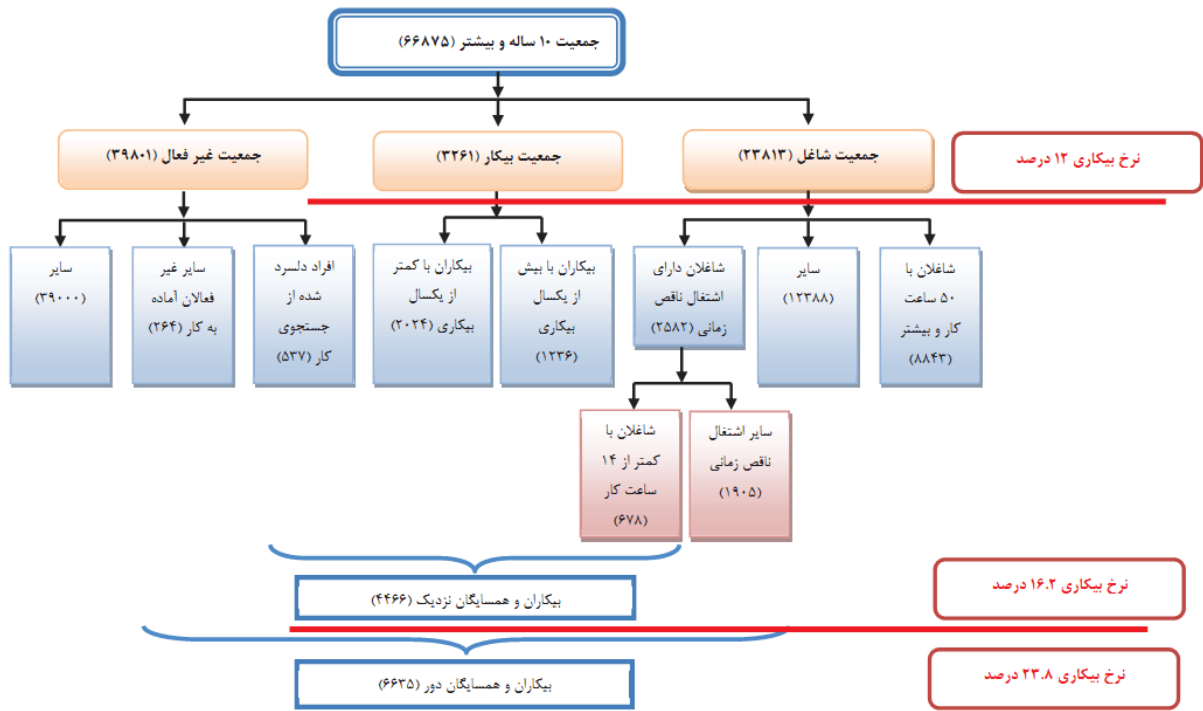
تایستان ۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	۱۳۵۵	عنوان
وضع فعالیت جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر								
	۸۲۸۸۱	۷۹۹۲۶	۷۵۱۵۰	۷۰۴۹۶	۶۰۰۵۵	۴۹۴۱۹	۳۳۷۰۹	کل جمعیت
	۶۷۹۷۸	۶۶۸۷۵	۶۳۲۵۲	۵۹۵۲۳	۳۲۸۴۹	۳۲۸۴۹	۳۳۰۰۲	جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر
	۲۷۷۳۵	۲۷۰۷۴	۲۵۹۲۹	۲۴۱۰۷	۲۳۴۶۹	۱۶۰۲۷	۹۷۹۶	جمعیت فعال
	۲۴۸۵۱	۲۳۸۱۳	۲۲۶۷۱	۲۰۵۴۷	۲۰۴۷۶	۱۴۵۷۲	۸۷۹۹	جمعیت شاغل
	۲۸۸۴	۳۲۶۱	۳۲۵۸	۳۵۶۰	۲۹۹۲	۱۴۵۶	۹۹۷	جمعیت بیکار
	۴۰.۸	۴۰.۵	۳۹.۰	۳۸.۱	۳۹.۴	۴۸.۸	۳۹.۰	نرخ مشارکت اقتصادی (درصد)
	۱۰.۴	۱۲.۰	۱۲.۶	۱۴.۸	۱۲.۸	۹.۱	۱۴.۲	نرخ بیکاری (درصد)
وضع فعالیت جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر								
	۶۱۵۸۲	۶۲۰۳۵	۶۰۷۳۴	۵۷۵۷۷	۵۲۸۱۴	۲۶۹۴۵	۱۸۶۹۹	جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر
	۲۷۶۴۵	۲۶۹۸۶	۲۵۸۸۴	۲۴۰۱۹	۲۳۲۰۸	۱۵۶۵۹	۹۱۶۱	جمعیت فعال
	۲۴۷۵۱	۲۳۷۳۱	۲۲۶۳۲	۲۰۴۷۸	۲۰۲۹۱	۱۴۳۰۷	۸۲۸۸	جمعیت شاغل
	۲۸۹۴	۳۲۵۵	۳۲۵۲	۳۵۴۱	۲۹۱۷	۱۳۵۲	۸۷۳	جمعیت بیکار
	۴۴.۹	۴۳.۵	۴۲.۶	۴۱.۷	۴۳.۹	۵۸.۱	۴۵.۸	نرخ مشارکت اقتصادی (درصد)
	۱۰.۵	۱۲.۱	۱۲.۶	۱۴.۷	۱۲.۶	۸.۶	۱۳.۱	نرخ بیکاری (درصد)

مأخذ: گزارش برنامه تولید و اشتغال سازمان برنامه و بودجه

نمودار ۱: هرم سنی جمعیت در سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۰ (بر اساس داده‌های سرشماری‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۰)

مأخذ: مرکز آمار ایران

نمودار ۲: تصویر کلان بازار در سال ۱۳۹۷

مآخذ: گزارش برنامه تولید و اشتغال سازمان برنامه و بودجه

۳- مقایسه تبصره ۱۸ در سال‌های مختلف

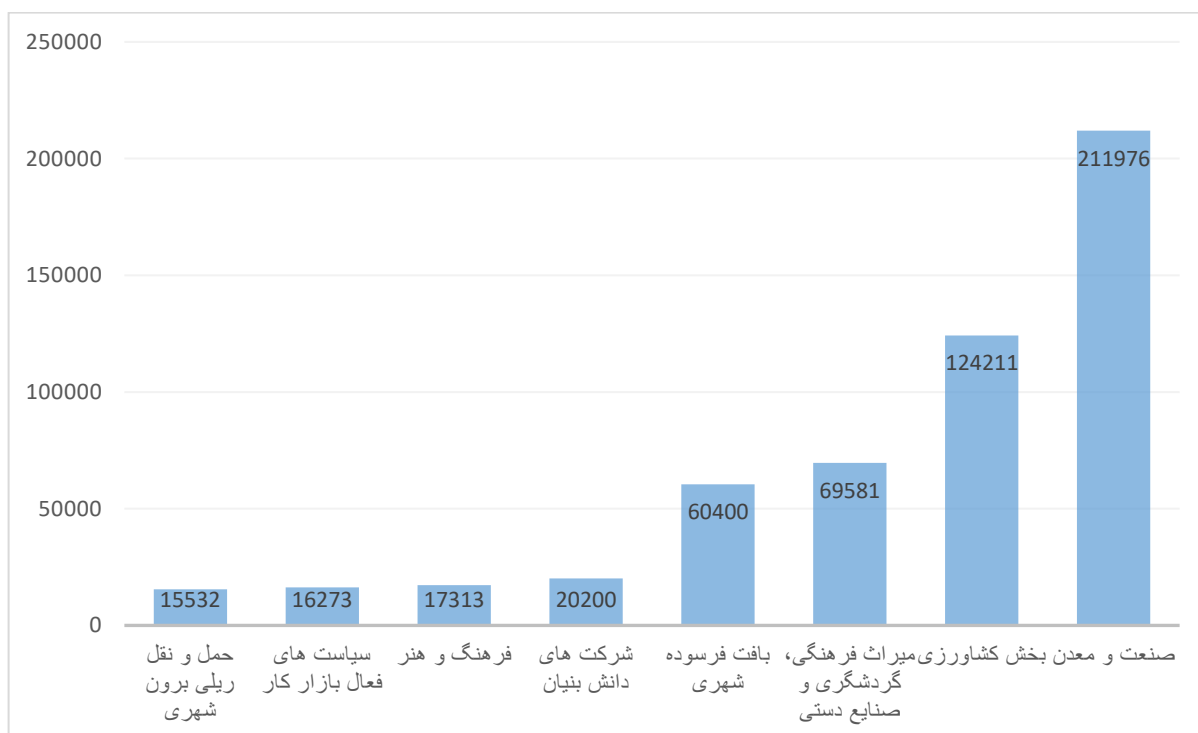
جدول ۲ به مقایسه تبصره ۱۸ در طی سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۹ برحسب اهداف، تأکیدات و اولویت‌ها می‌پردازد. بررسی جدول نشان می‌دهد که اهداف تبصره ۱۸ در سال ۱۳۹۶ متأثر از نام‌گذاری این سال توسط مقام معظم رهبری به سال «اقتصاد مقاومتی، تولید و اشتغال» است. بررسی روند اهداف از سال ۱۳۹۷ تا سال ۱۳۹۹ نشان می‌دهد که شرایط تحریمی و رکود بازار، سیاستگذار را از اجرای برنامه اشتغال گسترده و مولد در سال ۱۳۹۷ به ایجاد اشتغال مولد و تثبیت اشتغال موجود در سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ سوق داده است. همچنین بررسی تأکیدات در ستون دوم جدول ۲ نشان می‌دهد که تنها در سال ۱۳۹۷ از واژه تأکید استفاده شده است که این تأکید بر اشتغال جوانان، دانش‌آموختگان دانشگاهی، زنان و اشتغال حمایتی متمرکز شده است. ستون سوم جدول ۲ بر اولویت‌ها متمرکز شده است. به‌طور کلی می‌توان گفت که مناطق محروم و کمتر توسعه یافته اولویت اصلی تبصره ۱۸ در طی سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۹ است.

جدول ۲: مقایسه تبصره ۱۸ در سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۹

اولویت‌ها	تأکیدات	اهداف	
• مناطق روستایی و عشایری و محروم		<ul style="list-style-type: none"> • مردمی‌شدن اقتصاد، • حداکثرسازی مشارکت اقتصادی، • بهره‌گیری مؤثر از ظرفیت‌های عظیم جمعیت فعال کشور (جوانان، زنان و دانش‌آموختگان دانشگاهی)، • بهره‌برداری مؤثر از مزیت‌های نسبی و رقابتی مناطق در پهنه سرزمینی ایران اسلامی. 	۱۳۹۶
<ul style="list-style-type: none"> • طرح‌های تولیدی اشتغال‌زا با اولویت بازسازی و نوسازی صنایع، • تکمیل و راه‌اندازی طرح‌های کشاورزی، صنعتی و معدنی نیمه‌تمام بخش خصوصی با پیشرفت فیزیکی بالای شصت درصد (۶۰٪)، • اجرای طرح (پروژه)‌های صنایع کوچک و حمایت از خوشه‌های صنعتی، • بافت‌های فرسوده و طرح‌های حمل‌ونقل عمومی و ریلی، • کارورزی جوانان و طرح‌های اشتغال‌زایی مناطق مرزی نظیر کوله‌بران، • گردشگری، صنایع دستی و میراث فرهنگی. 	<ul style="list-style-type: none"> • اشتغال جوانان، دانش‌آموختگان دانشگاهی، زنان و اشتغال حمایتی 	<ul style="list-style-type: none"> • اجرای برنامه اشتغال گسترده و مولد 	۱۳۹۷
• مناطق کمتر توسعه یافته و محروم		<ul style="list-style-type: none"> • ایجاد اشتغال مولد، • تثبیت اشتغال موجود، • اجرای سیاست‌های بازار کار و تکمیل اجرای برنامه‌های بند «الف» تبصره (۱۸) قانون بودجه سال ۱۳۹۷ 	۱۳۹۸
• مناطق کمتر توسعه یافته و محروم		<ul style="list-style-type: none"> • ایجاد اشتغال مولد، • تثبیت اشتغال موجود، • اجرای سیاست‌های بازار کار، • تکمیل اجرای برنامه‌های بند «الف» تبصره (۱۸) قانون بودجه سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸. 	۱۳۹۹

۳-۱- منابع تبصره ۱۸ قانون بودجه در سال ۱۳۹۷-۱۳۹۸

در راستای اجرایی کردن بند الف تبصره ۱۸ قانون بودجه سال ۱۳۹۷ و سال ۱۳۹۸ کل کشور، برنامه‌های تولید و اشتغال با همکاری دستگاه‌های اجرایی تدوین و جهت اجرا به دستگاه‌های اجرایی و استانداری‌های کشور ابلاغ شده است. در نمودار ۳، کل منابع تخصیص داده شده به برنامه‌های در دست اجرا در ترکیب با منابع بانکی ارائه شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که در مجموع ۵۳۵۴۸۶ میلیارد ریال برای اجرایی کردن بند الف تبصره ۱۸ در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ پیش‌بینی شده است که بخش صنعت و معدن با ۲۱۱۹۷۶ میلیارد ریال بیشترین و حمل و نقل ریلی برون شهری با ۱۵۵۳۲ میلیارد ریال کمترین است.

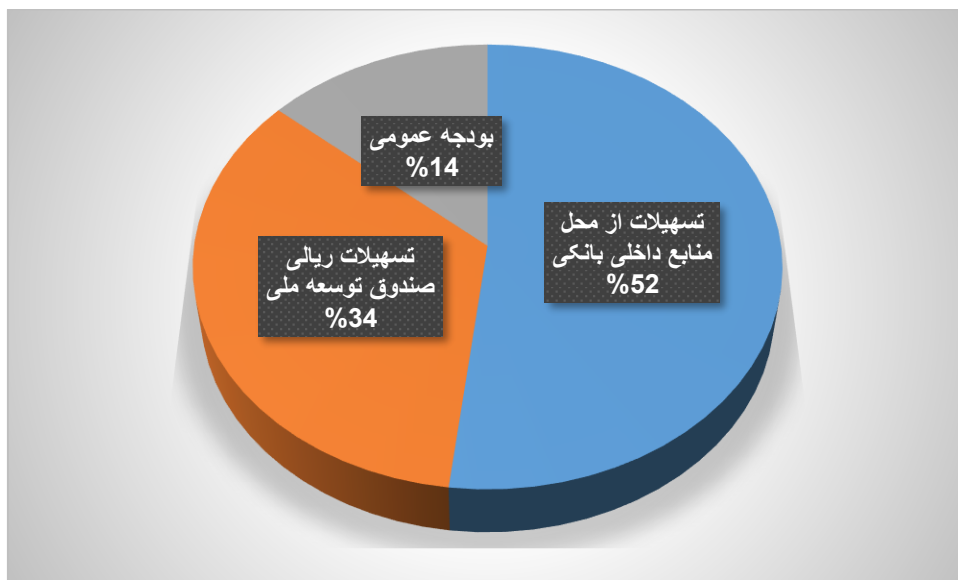
نمودار ۳: کل منابع پیش‌بینی شده برای برنامه‌های در دست اجرا در ترکیب با منابع بانکی

مأخذ: محاسبات تحقیق و گزارش برنامه تولید و اشتغال

برای تحلیل مناسب‌تر نحوه تأمین مالی تولید و اشتغال تبصره ۱۸ در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ باید منشأ آن را به سه قسمت تقسیم کرد: الف) تسهیلات از محل منابع داخلی بانکی؛ ب) تسهیلات ریالی صندوق توسعه ملی؛ ج) تأمین منابع از محل بودجه عمومی.

در این چارچوب مقدار تسهیلات از محل منابع داخلی بانکی برابر ۲۷۷۹۹۰٫۵ میلیارد ریال است که با ۵۲ درصد تأمین مالی تبصره ۱۸، بیشترین است. همچنین تسهیلات ریالی صندوق توسعه ملی و بودجه عمومی

به ترتیب با ۱۸۴۲۸۲٫۵ میلیارد ریال و ۷۳۲۱۳ میلیارد ریال، به ترتیب با ۳۴ درصد و ۱۴ درصد تأمین مالی تبصره ۱۸ رتبه‌های بعدی را در اختیار دارند. لازم به ذکر است که مبالغ مذکور، حاصل جمع سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ است. با توجه به مطالب قبل، در نمودار ۴ درصد تأمین مالی برحسب منشأ آن رسم شده است. تأمین مالی فوق در سال ۱۳۹۷ با هدف اجرای برنامه اشتغال گسترده و مولد با تأکید بر اشتغال جوانان، دانش‌آموختگان دانشگاهی، زنان و اشتغال حمایتی، به دولت اجازه داده می‌شود علاوه بر اعتبار ردیف ۵۴-۵۵۰۰۰۰ جدول شماره (۹) این قانون، بیست درصد (۲۰٪) از اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای این قانون از طریق ردیف ۷۶-۵۵۰۰۰۰ در قالب کمک‌های فنی و اعتباری، یارانه سود تسهیلات و کمک‌های بلاعوض با ترکیب منابع موضوع ماده (۵۲) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) و همچنین تسهیلات بانکی برای حمایت از طرح‌های تولیدی اشتغال‌زا با اولویت بازسازی و نوسازی صنایع، تکمیل و راه‌اندازی طرح‌های کشاورزی، صنعتی و معدنی نیمه‌تمام بخش خصوصی با پیشرفت فیزیکی بالای شصت درصد (۶۰٪)، اجرای طرح (پروژه)‌های صنایع کوچک و حمایت از خوشه‌های صنعتی، بافت‌های فرسوده و طرح‌های حمل‌ونقل عمومی و ریلی، کارورزی جوانان و طرح‌های اشتغال‌زایی مناطق مرزی نظیر کوله‌بران، گردشگری، صنایع دستی و میراث فرهنگی هزینه کند. تأمین مالی در سال ۱۳۹۸ نیز با هدف اجرای برنامه‌های ایجاد اشتغال مولد، تثبیت اشتغال موجود، اجرای سیاست‌های بازار کار و تکمیل اجرای برنامه‌های بند «الف» تبصره (۱۸) قانون بودجه سال ۱۳۹۷ کل کشور است.

نمودار ۴: درصد تأمین مالی برحسب منشأ

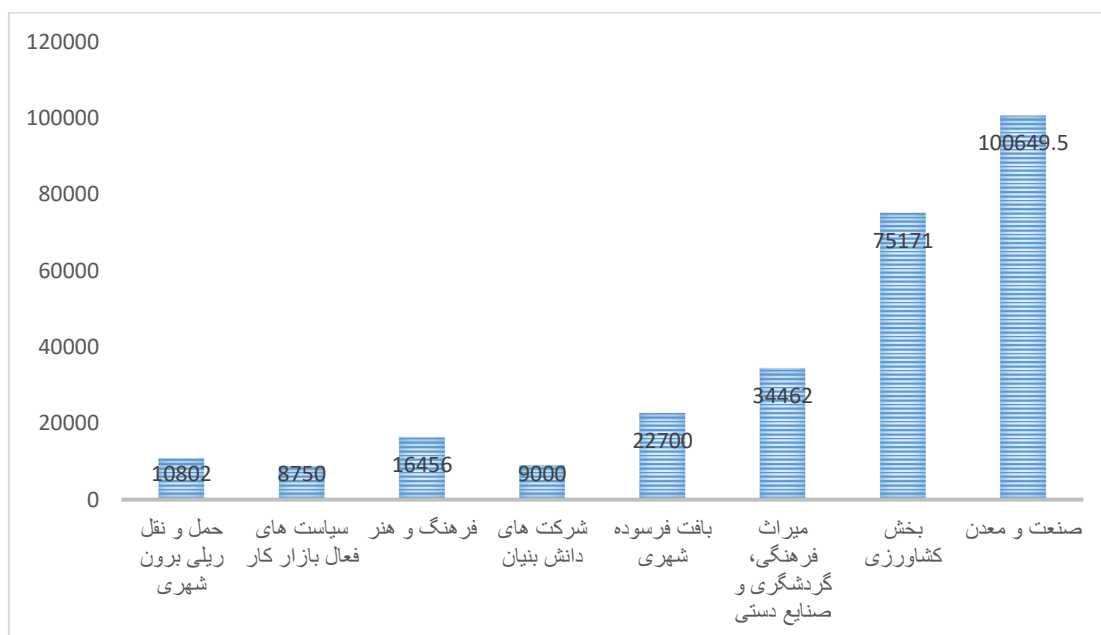
مأخذ: محاسبات تحقیق بر اساس داده‌های گزارش برنامه تولید و اشتغال سازمان برنامه

بررسی وضعیت اشتغال در چارچوب تبصره ۱۸ لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ کل کشور

در ادامه به تفصیل به بررسی گزارش‌های آماری برحسب تسهیلات از محل منابع داخلی بانکی، تسهیلات ریالی صندوق توسعه ملی و تأمین منابع از محل بودجه عمومی پرداخته می‌شود.

الف) منابع داخلی بانکی

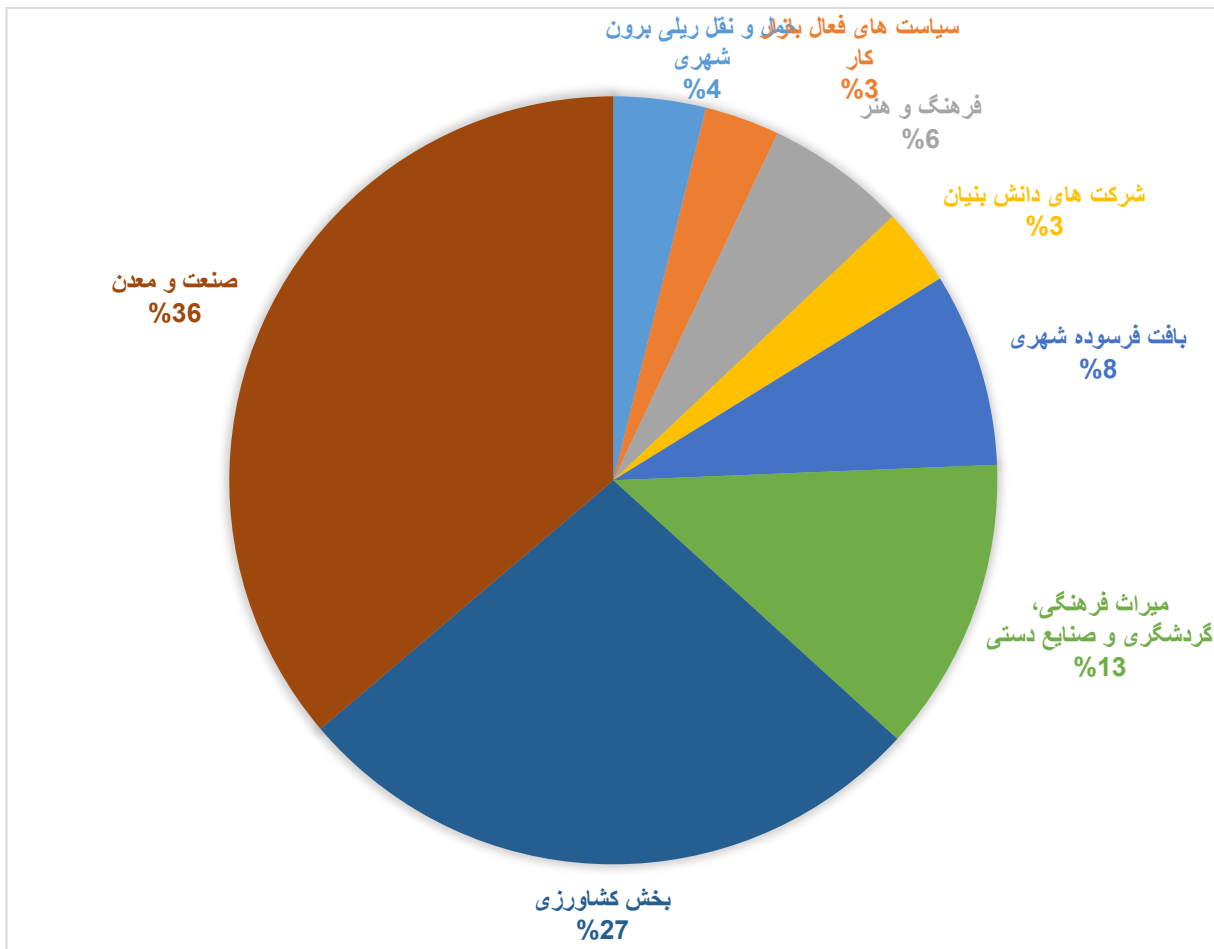
کل تسهیلاتی که از محل منابع داخلی بانکی پیش‌بینی شده برابر ۲۷۷۹۹۰٫۵ میلیارد ریال می‌باشد که مطابق نمودار ۵ است. مشاهدات نشان می‌دهد که صنعت و معدن با ۱۰۰۶۴۹ میلیارد ریال بیشترین و سیاست‌های فعال بازار کار با ۸۷۵۰ میلیارد ریال کمترین است.

نمودار ۵: تسهیلات تبصره ۱۸ از محل منابع داخلی بانکی در سال ۱۳۹۹

مأخذ: گزارش برنامه تولید و اشتغال سازمان برنامه و بودجه کشور

نمودار ۶، درصد پیش‌بینی شده هر بخش از کل تسهیلات منابع داخلی بانکی تبصره ۱۸ رسم شده است. همان‌طور که نمودار نشان می‌دهد صنعت و معدن ۳۶ درصد، بخش کشاورزی ۲۷ درصد، میراث فرهنگی و گردشگری ۱۳ درصد، بافت فرسوده شهری ۸ درصد، شرکت‌های دانش‌بنیان ۳ درصد، فرهنگ و هنر ۶ درصد، سیاست‌های فعال بازار کار ۳ درصد و حمل‌ونقل ریلی برون‌شهری ۴ درصد از کل تسهیلات پیش‌بینی شده ۲۷۷۹۹۰٫۵ میلیارد ریالی را به خود اختصاص داده‌اند.

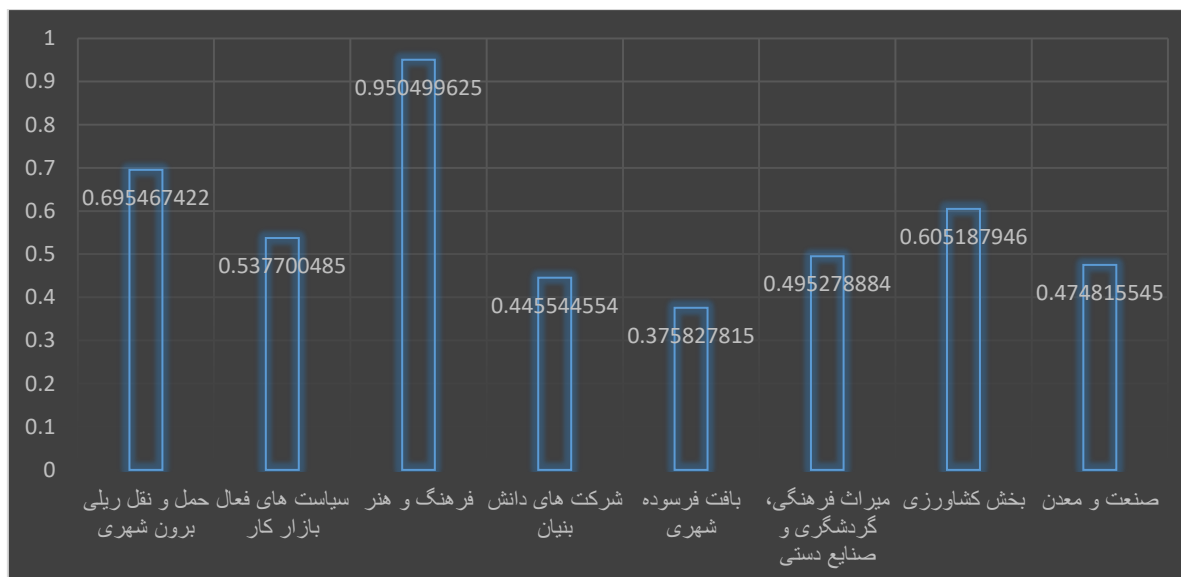
نمودار ۶: درصد پیش‌بینی شده هر بخش از کل تسهیلات منابع داخلی بانکی تبصره ۱۸

مأخذ: محاسبات تحقیق بر اساس داده‌های گزارش برنامه تولید و اشتغال سازمان برنامه

پیش‌بینی جمع کل تأمین مالی برابر ۵۳۵۴۸۶ میلیارد ریال است که قرار است تسهیلات از محل منابع داخلی بانکی ۲۷۷۹۹۰٫۵ میلیارد ریال آن را تأمین کند. به عبارت دیگر، در حدود ۵۲ درصد از تأمین مالی تبصره ۱۸ از تسهیلات از محل منابع داخلی بانکی پیش‌بینی شده است. نمودار ۷ به بررسی پیش‌بینی سهم تسهیلات از محل منابع داخلی بانکی نسبت به پیش‌بینی کل تأمین مالی پرداخته است. برای مثال، پیش‌بینی از منابع تبصره ۱۸ برای منابع حمل‌ونقل ریلی برون‌شهری برابر ۱۵۵۳۲ میلیارد ریال است که قرار است ۱۰۸۰۲ میلیارد ریال آن توسط تسهیلات از محل منابع داخلی بانکی تأمین شود؛ به عبارت دیگر تقریباً ۶۹ درصد از پیش‌بینی کل تأمین مالی قرار است توسط تسهیلات از محل منابع داخلی بانکی تخصیص یابد. بر این اساس می‌توان گفت که فرهنگ و هنر (با ۹۵ درصد)، حمل‌ونقل ریلی برون‌شهری (با ۶۹ درصد) و بخش کشاورزی (با ۶۰ درصد) به ترتیب بیشترین سهم تسهیلات از محل منابع داخلی بانکی را در تأمین مالی خویش داشته‌اند. همچنین بافت فرسوده شهری (با ۳۷ درصد) و شرکت‌های دانش‌بنیان (با ۴۴ درصد) به ترتیب کمترین سهم تسهیلات از محل منابع داخلی بانکی را در تأمین مالی خود داشته‌اند.

بررسی وضعیت اشتغال در چارچوب تبصره ۱۸ الیجر بودجه سال ۱۳۹۹ کل کشور

مطالب پاراگراف قبل بر مبنای پیش‌بینی تأمین مالی استوار است، اما موضوعی که در این میان حائز اهمیت است؛ بررسی عملکرد سیستم بانکی در تحقق پیش‌بینی‌های فوق است. بررسی محققان نشان داد که متأسفانه گزارش عملکردی در این چارچوب وجود ندارد.

نمودار ۷: سهم «تسهیلات از محل منابع داخلی بانکی» از «کل تأمین مالی» به تفکیک ردیف‌های تبصره ۱۸
 مأخذ: محاسبات تحقیق بر اساس داده‌های گزارش برنامه تولید و اشتغال سازمان برنامه

ب) صندوق توسعه ملی

با توجه به محدودیت‌های بودجه عمومی کل کشور، عدم تحقق منابع پیش‌بینی شده در ردیف متفرقه ۵۴ - ۵۵۰۰۰۰ بودجه سال ۱۳۹۷ عدم امکان جابه‌جایی ۲۰ درصد از اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای برای پشتیبانی از طرح‌های تولید و اشتغال کشور، بر اساس مصوبه شورای عالی هماهنگی اقتصادی معادل ریالی برداشت یک میلیارد دلار از منابع صندوق توسعه ملی برای این مهم با تأیید مقام معظم رهبری اختصاص یافت. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران طی ۵ مرحله در تاریخ‌های ۲۷ دی‌ماه، ۴ بهمن‌ماه و ۲۴ اسفندماه سال ۱۳۹۷ و نیز در تاریخ‌های ۳ اردیبهشت و ۸ اردیبهشت سال ۱۳۹۸ جمعاً مبلغ ۷۷۵۹۸ میلیارد ریال را به حساب معرفی شده توسط سازمان برنامه و بودجه کشور نزد خزانه‌داری کل کشور واریز کرد (گزارش برنامه تولید و اشتغال (بر پایه سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی).^۱

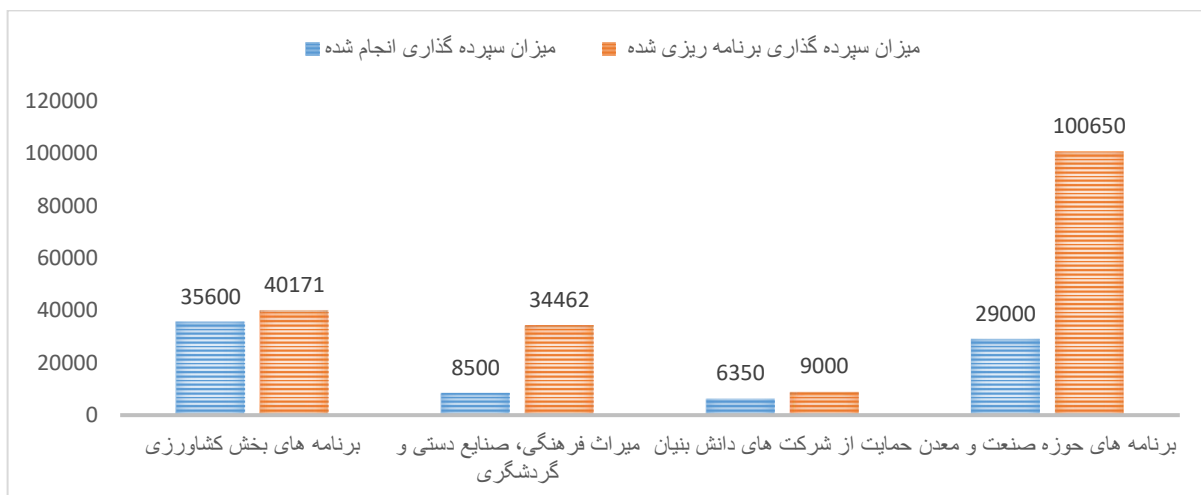
بر اساس مفاد تبصره ۱۸ قانون بودجه کل کشور در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ سپرده‌گذاری ریالی صندوق توسعه ملی (موضوع بند الف و ب ماده ۵۲ قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲)) و تفاهات انجام شده، صندوق توسعه ملی برای اجرای ۴ برنامه به شرح نمودار ۸، مکلف به سپرده‌گذاری ریالی نزد مؤسسات عامل جمعاً به مبلغ ۱۸۴۲۸۳ میلیارد ریال شد. تاکنون از این میزان مبلغ

۱. <http://www.mporg.ir/FileSystem/View/File.aspx?FileId=85a0da8b-12d5-437c-a2b9-953117c3520b>

۷۹۴۵۰ میلیارد ریال توسط صندوق توسعه ملی سپرده‌گذاری شده است (تقریباً در حدود ۴۳ درصد سپرده گذاری شده است)؛ سایر منابع مالی مورد نیاز برای اجرای برنامه‌های مورد تفاهم به صورت تسهیلات بانکی از محل منابع داخلی مؤسسات عامل برنامه‌های مزبور تأمین می‌شود. لازم به ذکر است که موضوع بند الف و ب ماده ۵۲ به شرح زیر است:

الف) ده درصد (۱۰٪) را برای پرداخت تسهیلات به بخش‌های خصوصی و تعاونی و بنگاه‌های اقتصادی متعلق به مؤسسات عمومی غیردولتی به طرح‌های دارای توجیه فنی، زیست‌محیطی و مالی و اهلیت متقاضی به صورت پرداخت و بازپرداخت ریالی در بخش آب، کشاورزی، صنایع تبدیلی و تکمیلی، منابع طبیعی و محیط‌زیست و صادرات محصولات کشاورزی در بانک‌های دولتی و خصوصی داخلی سپرده‌گذاری کند. سود سپرده‌گذاری و اقساط وصولی مجدداً جهت پرداخت تسهیلات طرح‌های موضوع این بند اختصاص می‌یابد. تبدیل ارز به ریال موضوع این بند زیر نظر بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران صورت می‌گیرد. ب) ده درصد (۱۰٪) را برای پرداخت تسهیلات به بخش‌های خصوصی و تعاونی و بنگاه‌های اقتصادی متعلق به مؤسسات عمومی غیردولتی به طرح‌های دارای توجیه فنی، زیست‌محیطی و مالی و اهلیت متقاضی به صورت پرداخت و بازپرداخت ریالی در بخش صنعت، معدن، گردشگری و صادرات کالاهای صنعتی و معدنی به استثنای بخش ساخت مسکن در بانک‌های دولتی و خصوصی داخلی سپرده‌گذاری کند. سود سپرده‌گذاری و اقساط وصولی مجدداً جهت پرداخت تسهیلات طرح‌های موضوع این بند اختصاص می‌یابد. تبدیل ارز به ریال موضوع این بند زیر نظر بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران صورت می‌گیرد.

از منابع محل سپرده‌گذاری ریالی صندوق توسعه ملی بر اساس مفاد تبصره ۱۸ قانون بودجه کشور در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸، چهار ردیف برنامه‌های بخش کشاورزی، میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان، برنامه‌های حوزه صنعت و معدن تجهیز می‌شوند.

نمودار ۸: سپرده‌گذاری برنامه‌ریزی شده و انجام‌شده صندوق توسعه ملی

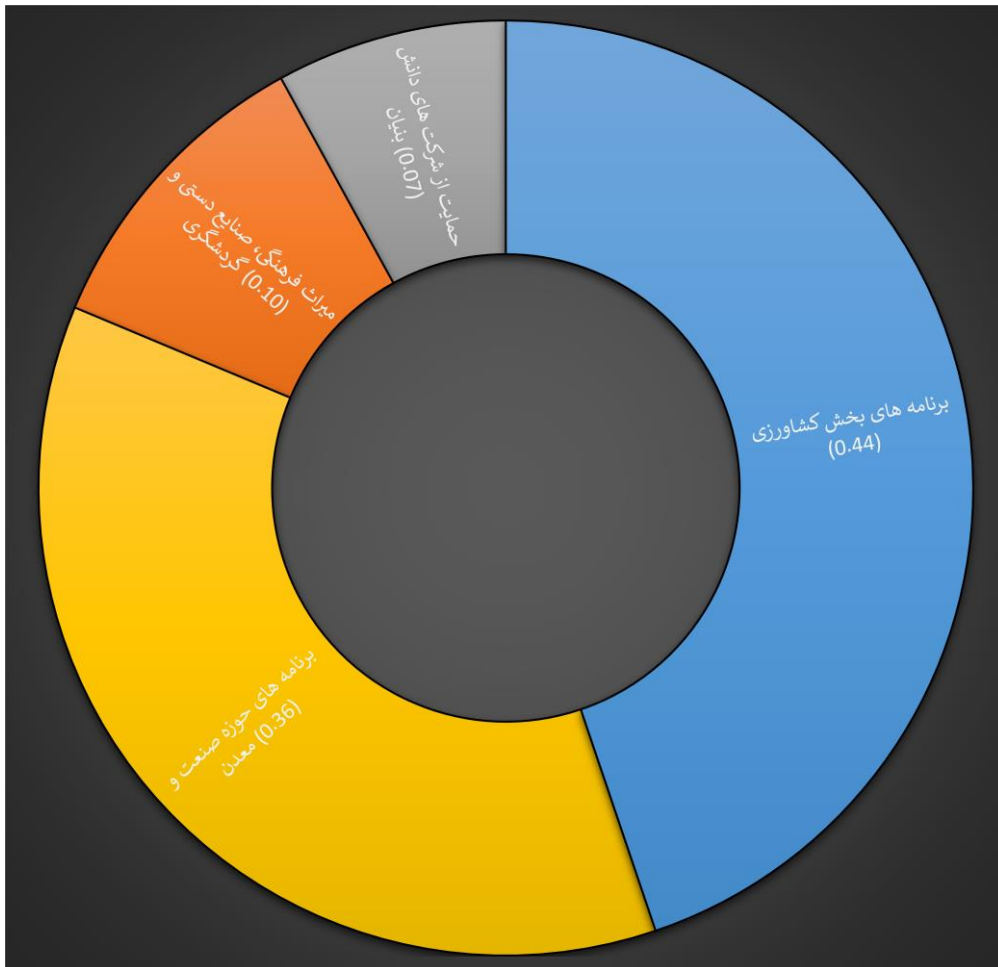
مأخذ: گزارش برنامه تولید و اشتغال سازمان برنامه و بودجه

بررسی وضعیت اشتغال در چارچوب تبصره ۱۸ لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ کل کشور

با توجه به نمودار ۸ می‌توان گفت که برنامه‌های حوزه صنعت و معدن با ۱۰۰۶۵۰ میلیارد ریال میزان سپرده گذاری انجام شده در مقایسه با ردیف‌های دیگر دارای بیشترین میزان سپرده‌گذاری برنامه ریزی شده است. شرکت‌های دانش‌بنیان نیز با ۹۰۰۰ میزان سپرده‌گذاری انجام شده در مقایسه با ردیف‌های دیگر دارای کمترین میزان سپرده‌گذاری برنامه‌ریزی شده است. نکته‌ای که در این میان حائز اهمیت است آن است که در عملکرد اقتصادی، آنچه تحقق می‌یابد دارای اهمیت است (نه آنچه وعده داده می‌شود).^۱ بررسی میزان سپرده‌گذاری انجام شده نشان می‌دهد که ردیف‌های برنامه‌های بخش کشاورزی (با ۸۸ درصد تحقق)، حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان (با ۷۰ درصد تحقق)، برنامه‌های حوزه صنعت و معدن (با ۲۸ درصد تحقق) و میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری (با ۲۴ درصد تحقق) به ترتیب دارای عملکرد تخصیص از بیشترین به کمترین بوده‌اند. یافته فوق بیانگر آن است علی‌رغم آنکه حوزه صنعت و معدن، دارای رتبه یک با (۱۰۰۶۵۰ میلیارد ریال) از حیث میزان سپرده‌گذاری برنامه‌ریزی شده است، اما از حیث میزان سپرده‌گذاری انجام شده (با ۲۸ درصد تحقق) دارای رتبه سوم است. همچنین حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان دارای رتبه آخر با (۹۰۰۰ میلیارد ریال) از حیث میزان سپرده‌گذاری برنامه‌ریزی شده است، اما از حیث میزان سپرده‌گذاری انجام شده (با ۷۰ درصد تحقق) دارای رتبه دوم است.

در نمودار ۹ نسبت میزان سرمایه‌گذاری برنامه‌ریزی شده هر ردیف، به کل سرمایه‌گذاری برنامه‌ریزی شده (۷۹۴۵۰ میلیارد ریال) آورده شده است. در این چارچوب از کل میزان سپرده‌گذاری انجام شده؛ سهم بخش کشاورزی ۴۴ درصد، برنامه‌های حوزه صنعت و معدن ۳۶ درصد، میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری ۱۰ درصد و حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان ۷ درصد شده است.

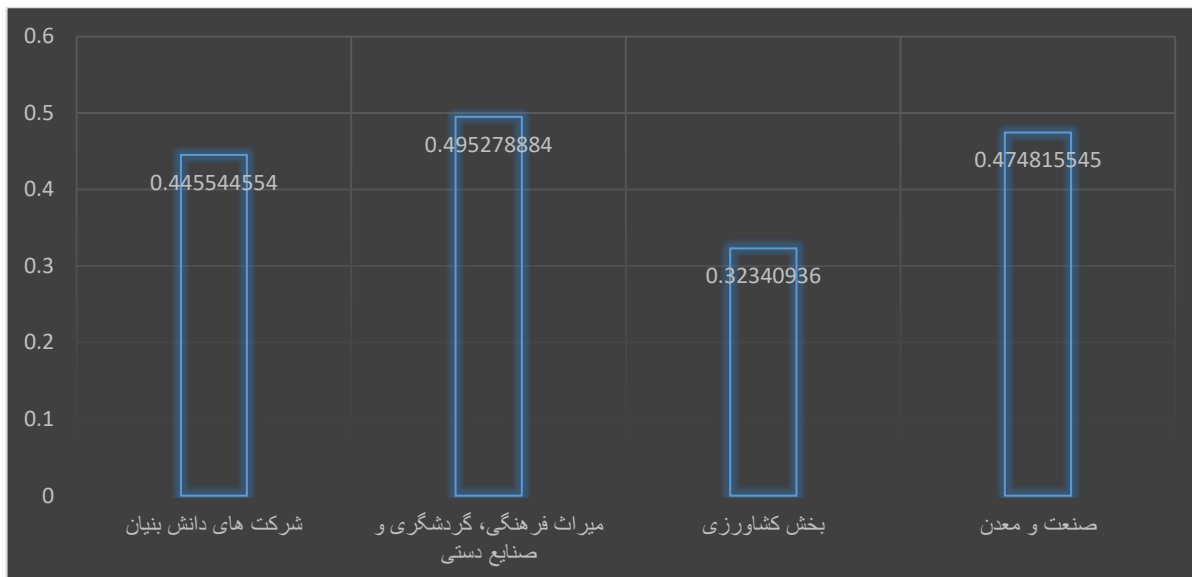
۱. به قول معروف دو صد گفته چون نیم کردار نیست.

نمودار ۹: نسبت میزان سرمایه‌گذاری برنامه‌ریزی شده هر ردیف، به کل سرمایه‌گذاری برنامه‌ریزی شده
 مأخذ: محاسبات تحقیق بر اساس داده‌های گزارش برنامه تولید و اشتغال سازمان برنامه

جمع کل تأمین مالی برابر ۵۳۵۴۸۶ میلیارد ریال است که تسهیلات ریالی صندوق توسعه ملی ۱۸۴۲۸۲٫۵ میلیارد ریال آن را تأمین کرده است، یعنی در حدود ۳۴ درصد از تأمین مالی تبصره ۱۸ از تسهیلات ریالی صندوق توسعه ملی است. نمودار ۱۰ به بررسی تسهیلات ریالی صندوق توسعه ملی از کل تأمین مالی پرداخته است. برای مثال، کل تخصیص یافته از منابع تبصره ۱۸ برای شرکت‌های دانش‌بنیان برابر ۲۰۲۰۰ میلیارد ریال است که ۹۰۰۰ میلیارد ریال آن توسط تسهیلات ریالی صندوق توسعه ملی تخصیص یافته است؛ به عبارت دیگر تقریباً ۴۴ درصد آن توسط صندوق توسعه ملی تخصیص یافته است. بر این اساس می‌توان گفت که میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی (با ۴۹ درصد)، صنعت و معدن (با ۴۷ درصد)، شرکت‌های دانش‌بنیان (با ۴۴ درصد) و بخش کشاورزی (با ۳۲ درصد) به ترتیب بیشترین تسهیلات ریالی صندوق توسعه ملی را در تأمین مالی خویش داشته‌اند.

بررسی وضعیت اشتغال در چهار حوب تبصره ۱۸ لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ کل کشور

نمودار ۱۰: سهم تسهیلات ریالی صندوق توسعه ملی از کل تأمین مالی به تفکیک ردیف‌های مرتبط تبصره ۱۸
 مأخذ: محاسبات تحقیق بر اساس داده‌های گزارش برنامه تولید و اشتغال سازمان برنامه

جدول ۳ نیز به مقایسه منابع پیش‌بینی شده صندوق توسعه ملی با مقادیر تحقق یافته آن پرداخته است. این جدول نشان می‌دهد که صندوق توسعه ملی برای اشتغال ۱۸۴۲۸۳ میلیارد ریال منابع پیش‌بینی کرده است، اما ۷۹۴۵۰ میلیارد ریال آن تحقق یافته است؛ به عبارت دیگر می‌توان گفت در حدود ۴۳ درصد از منابع پیش‌بینی شده، تحقق یافته است.

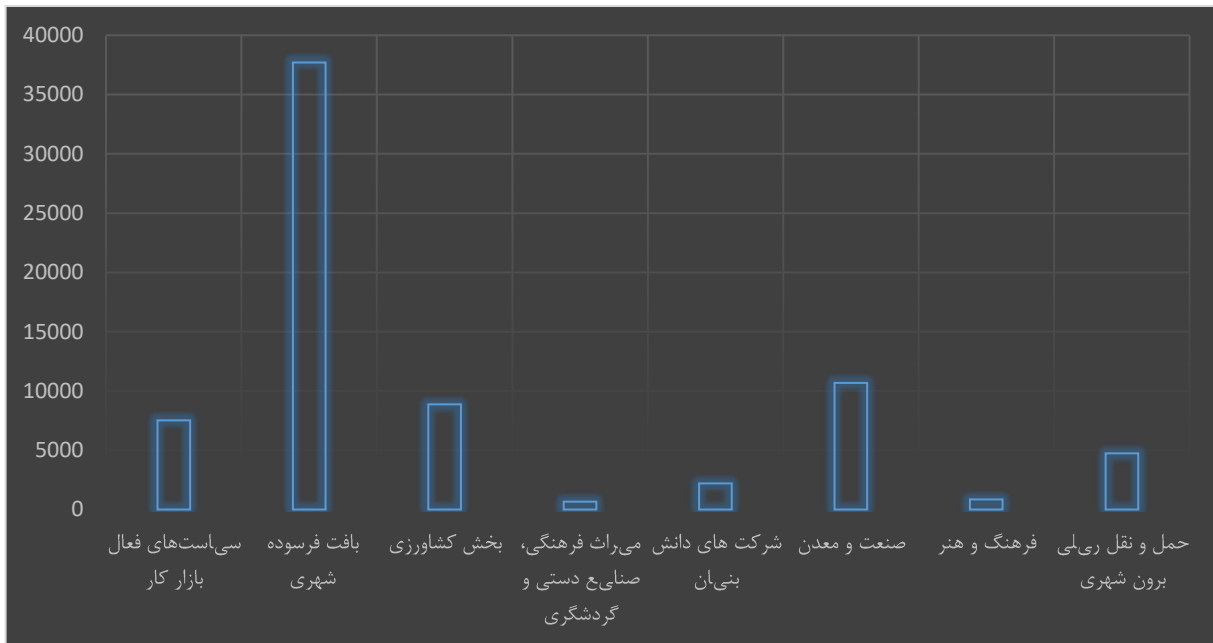
جدول ۳: مقایسه منابع پیش‌بینی شده صندوق توسعه ملی با مقادیر تحقق یافته آن

عنوان برنامه	میزان سپرده‌گذاری انجام شده	میزان سپرده‌گذاری برنامه‌ریزی شده	درصد تحقق یافته
برنامه‌های بخش کشاورزی	۳۵۶۰۰	۴۰۱۷۱	۸۸٫۶۲
میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری	۸۵۰۰	۳۴۴۶۲	۲۴٫۶۶
حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان	۶۳۵۰	۹۰۰۰	۷۰٫۵۵
برنامه‌های حوزه صنعت و معدن	۲۹۰۰۰	۱۰۰۶۵۰	۲۸٫۸۱
جمع	۷۹۴۵۰	۱۸۴۲۸۳	۴۳٫۱۱

مأخذ: محاسبات تحقیق بر اساس داده‌های گزارش برنامه تولید و اشتغال سازمان برنامه

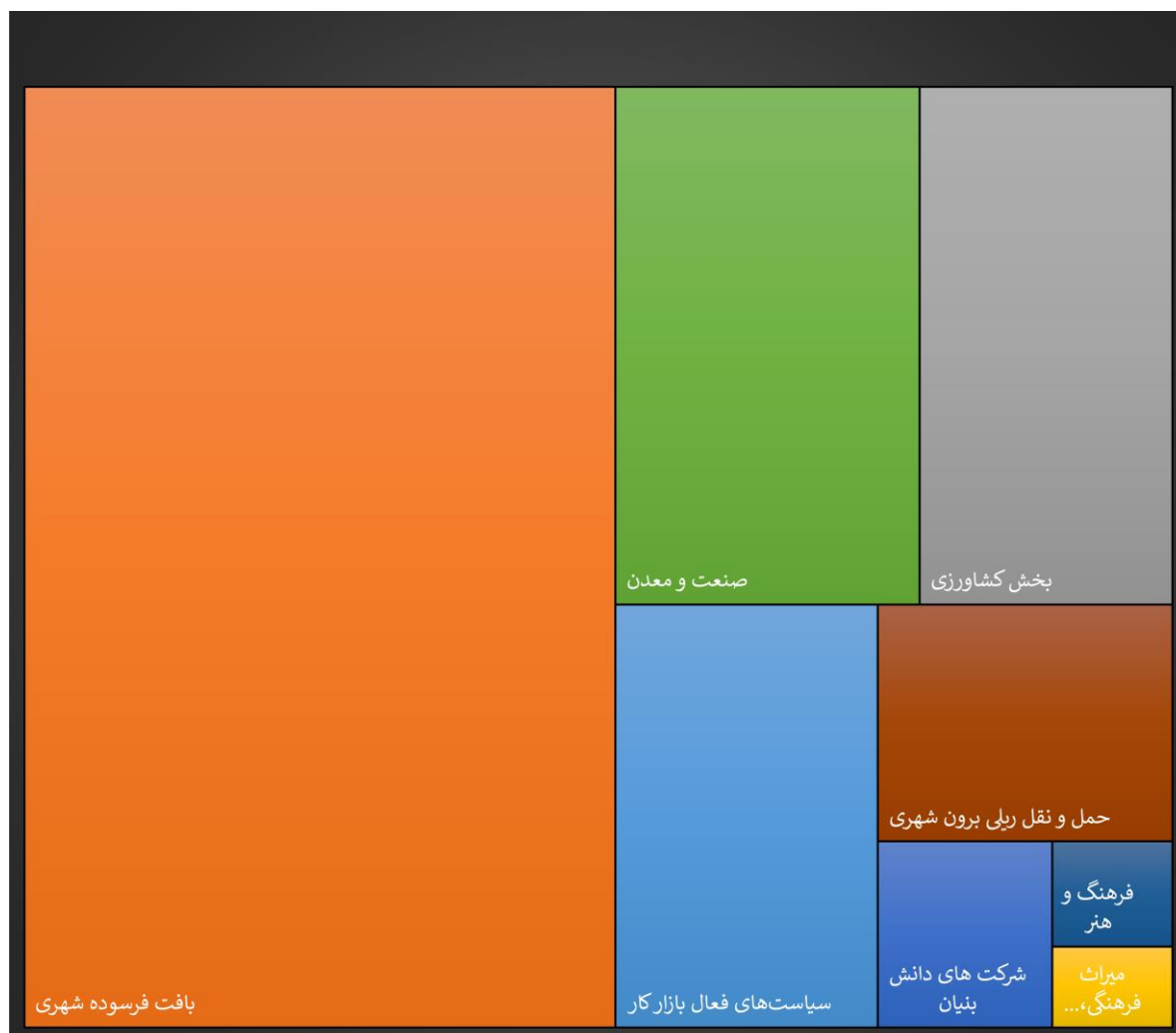
ج) تأمین منابع از محل بودجه عمومی

شواهد نشان می‌دهد که «بافت فرسوده شهری» و «میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری» به ترتیب با سهم ۵۱ درصدی و ۰/۸ درصدی از مجموع میزان مبلغ تخصیص یافته از منابع تبصره ۱۸ از محل بودجه عمومی، به ترتیب بیشترین و کمترین سهم را در اختیار دارند.

نمودار ۱۱: مبلغ پیش‌بینی شده از منابع تبصره ۱۸ از محل بودجه عمومی در سال ۱۳۹۷-۱۳۹۸ (میلیارد ریال)
 مأخذ: گزارش برنامه تولید و اشتغال سازمان برنامه و بودجه

نمودار ۱۲ معیار تجسمی مناسبی برای درک میزان درصد مبلغ پیش‌بینی شده از مصارف تبصره ۱۸ از محل بودجه عمومی در اختیار قرار می‌دهد. در این چارچوب اگر کل فضای رنگی برابر یک کل باشد، هر ناحیه رنگی بیانگر میزانی است که از این کل اختصاص یافته است؛ بر این اساس بافت فرسوده شهری (۵۱ درصد)، صنعت و معدن (۱۴ درصد)، بخش کشاورزی (۱۲ درصد)، سیاست‌های فعال بازار کار (۱۰ درصد)، حمل‌ونقل ریلی برون‌شهری (۶ درصد)، شرکت‌های دانش‌بنیان (۳ درصد)، فرهنگ و هنر (۱ درصد)، میراث فرهنگی صنایع دستی و گردشگری (۰/۸ درصد) به ترتیب از بیشترین تا کمترین را دارا هستند.

نمودار ۱۲: درصد پیش‌بینی شده از مصارف تبصره ۱۸ از محل بودجه عمومی در سال ۱۳۹۷-۱۳۹۸
 مأخذ: محاسبات پژوهشگر

نمودار ۱۳ به بررسی در صد میزان تحقق از منابع پیش‌بینی شده منابع تبصره ۱۸ در سال ۱۳۹۷-۱۳۹۸ پرداخته است. یافته‌ها نشان می‌دهد که ردیف شرکت‌های دانش‌بنیان با ۷۰ درصد استفاده از اعتباری که به آن‌ها تعلق گرفته بیشترین میزان درصد تحقق را به خود اختصاص داده‌اند. ردیف فرهنگ و هنر نیز با ۱۲ درصد استفاده از اعتباری که به آن‌ها تعلق گرفته کمترین میزان درصد تحقق را به خود اختصاص داده است. لازم به ذکر است که مبلغ پیش‌بینی شده از منابع تبصره ۱۸ برابر ۷۳۲۱۳ میلیارد ریال است که ۲۰۴۲۴ میلیارد ریال از آن تحقق یافته است؛ به عبارت دیگر ۲۸ درصد از مبلغ پیش‌بینی شده از منابع تبصره ۱۸ تحقق یافته است.

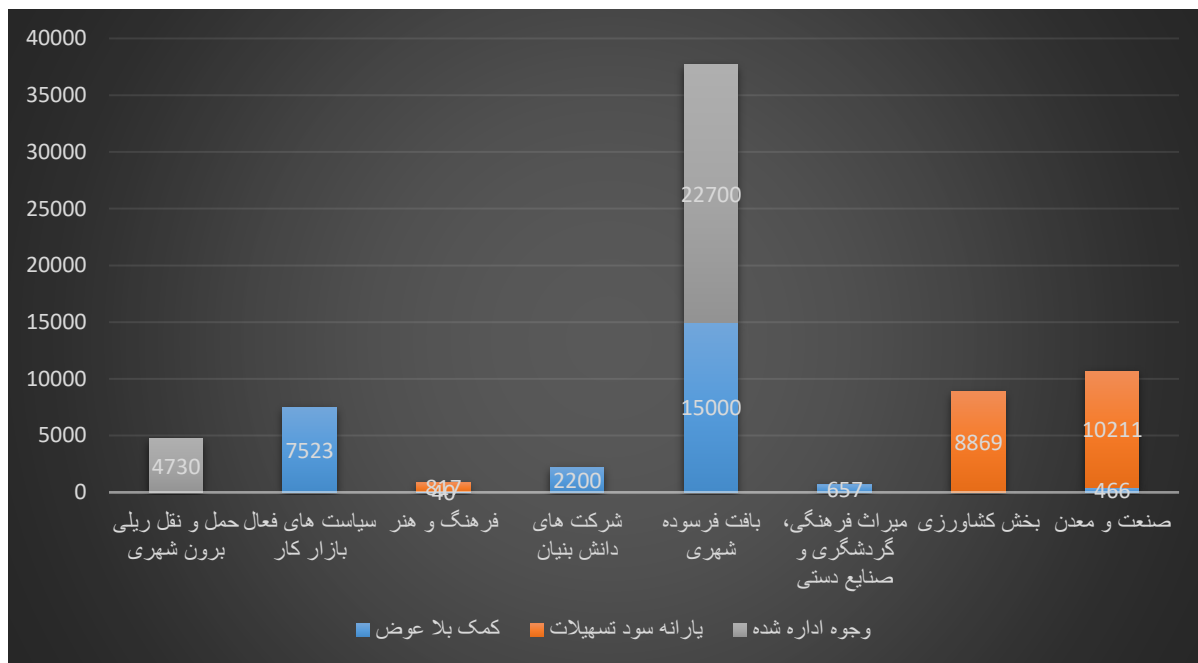
نمودار ۱۳: درصد میزان تحقق از پیش‌بینی شده منابع تبصره ۱۸ از محل بودجه عمومی در سال ۱۳۹۷-۱۳۹۸

مأخذ: محاسبات تحقیق بر اساس داده‌های گزارش برنامه تولید و اشتغال سازمان برنامه

با توجه به نمودارهای ۱۰ تا ۱۳ استنباط می‌شود که سهم میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری علاوه بر اینکه در مبلغ پیش‌بینی شده از منابع تبصره ۱۸ کمتر است، حتی در میزان تحقق نیز رتبه آخر را دارد. نمودار ۱۴ نحوه تأمین مالی از محل بودجه عمومی به تفکیک ارائه شده است. این نمودار نشان می‌دهد که تأمین مالی بافت فرسوده شهری از محل بودجه عمومی به میزان ۳۷۷۰۰ میلیارد ریال پیش‌بینی شده است که شامل کمک بلاعوض به میزان ۱۵۰۰۰ میلیارد ریال و وجوه اداره شده به میزان ۲۲۷۰۰ میلیارد ریال است. همچنین تأمین مالی صنعت و معدن از محل بودجه عمومی به میزان ۱۰۶۷۷ میلیارد ریال پیش‌بینی شده است که شامل کمک بلاعوض به میزان ۴۶۶ میلیارد ریال و یارانه سود تسهیلات به میزان ۱۰۲۱۱ میلیارد ریال است. تأمین مالی فرهنگ و هنر نیز از محل بودجه عمومی به میزان ۸۵۷ میلیارد ریال تخصیص اعتبار پیش‌بینی شده است که شامل کمک بلاعوض به میزان ۴۰ میلیارد ریال و یارانه سود تسهیلات به میزان ۸۱۷ میلیارد ریال است. تأمین مالی حمل‌ونقل ریلی نیز از محل بودجه عمومی به میزان ۴۷۳۰ میلیارد ریال پیش‌بینی شده است که تماماً از وجوه اداره شده است. تأمین مالی سیاست‌های فعال بازار کار، شرکت‌های دانش بنیان و میراث فرهنگی گردشگری و صنایع دستی از محل بودجه عمومی به ترتیب به میزان ۷۵۲۳ میلیارد ریال، ۲۲۰۰ میلیارد ریال و ۶۵۷ میلیارد ریال تخصیص پیش‌بینی شده‌اند که تماماً از کمک‌های بلاعوض هستند. تأمین مالی بخش کشاورزی نیز از محل بودجه عمومی به میزان ۸۸۶۹ میلیارد ریال تخصیص پیش‌بینی شده است که تماماً از یارانه سود تسهیلات است.

بررسی وضعیت اشتغال در چارچوب تبصره ۱۸ الی آخر بودجه سال ۱۳۹۹ کل کشور

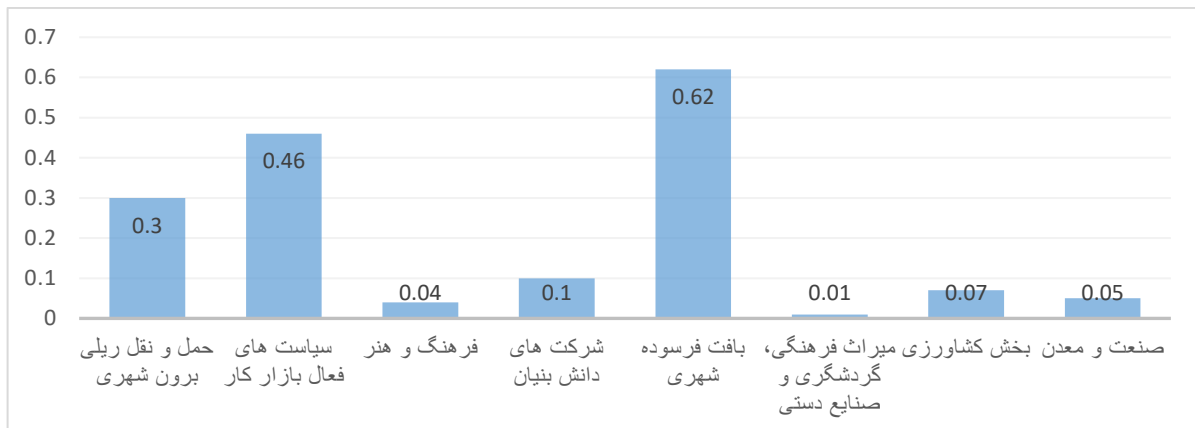
مجموع کل تأمین مالی برابر ۵۳۵۴۸۶ میلیارد ریال پیش‌بینی شده است که از محل بودجه عمومی ۷۳۲۱۳ میلیارد ریال آن تأمین خواهد شد؛ یعنی در حدود ۱۳ درصد از مجموع کل تأمین مالی تبصره ۱۸، از محل بودجه عمومی تأمین خواهد شد.

نمودار ۱۴: تأمین منابع از محل بودجه عمومی

مأخذ: محاسبات تحقیق بر اساس داده‌های گزارش برنامه تولید و اشتغال سازمان برنامه

نمودار ۱۵ به بررسی پیش‌بینی سهم بودجه عمومی از پیش‌بینی کل تأمین مالی پرداخته است. برای مثال، کل منابع پیش‌بینی شده از تبصره ۱۸ برای حمل‌ونقل ریلی برون‌شهری برابر ۱۵۵۳۲ میلیارد ریال است که ۴۷۳۰ میلیارد ریال آن از محل بودجه است (که تقریباً در حدود ۳۰ درصد می‌شود). بر این اساس می‌توان گفت که بافت فرسوده شهری (با ۶۲ درصد)، سیاست‌های فعال بازار کار (با ۴۶ درصد) و حمل‌ونقل برون‌شهری (با ۳۰ درصد) به ترتیب بیشترین سهم بودجه عمومی را در تأمین مالی خود داشته‌اند. همچنین میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی (با ۰/۹ درصد) و فرهنگ و هنر (با ۴ درصد) به ترتیب کمترین سهم بودجه عمومی را در تأمین مالی خود داشته‌اند.

نمودار ۱۵: سهم بودجه عمومی از کل تأمین مالی به تفکیک ردیف‌های تبصره ۱۸

مأخذ: محاسبات تحقیق بر اساس داده‌های گزارش برنامه تولید و اشتغال سازمان برنامه

در جدول ۴ جمع‌بندی کلی در منابع تجهیز شده برای برنامه‌های تولید و اشتغال در دست اجرا موضوع تبصره ۱۸ قانون بودجه ارائه شده است.

جدول ۴: جمع‌بندی کلی در منابع تجهیز شده برای برنامه‌های تولید و اشتغال

ردیف	عنوان	مبلغ پیش‌بینی شده از منابع بودجه عمومی	میزان تحقق	درصد تحقق
۱	سیاست‌های فعال بازار کار	۷۵۲۳	۲۴۳۶	۳۲
۲	بافت فرسوده شهری	۳۷۷۰۰	۷۵۳۹	۲۰
۳	بخش کشاورزی	۸۸۶۹	۳۵۴۸	۴۰
۴	میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری	۶۵۷	۱۳۱	۲۰
۵	شرکت‌های دانش بنیان	۲۲۰۰	۱۵۴۰	۷۰
۶	صنعت و معدن	۱۰۶۷۷	۴۱۷۷	۳۹
۷	فرهنگ و هنر	۸۵۷	۱۰۷	۱۲
۸	حمل و نقل ریلی برون شهری	۴۷۳۰	۹۴۶	۲۰
	جمع	۷۳۲۱۳	۲۰۴۲۴	۲۸

مأخذ: گزارش برنامه تولید و اشتغال سازمان برنامه و بودجه

جدول ۴ به طور کلی نشان می‌دهد که ۷۳۲۱۳ میلیارد ریال برای منابع تبصره ۱۸ از محل بودجه عمومی پیش‌بینی شده است، اما ۲۰۴۲۴ میلیارد ریال آن تخصیص یافته است. به عبارت دیگر، در حدود ۲۸ درصد از منابع پیش‌بینی شده تبصره ۱۸، تحقق یافته است.

۴- منابع تبصره ۱۸ قانون بودجه در سال ۱۳۹۹

همان‌گونه که در بند (الف) تبصره لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ درج شده است، منابع بودجه عمومی در این خصوص می‌تواند در قالب وجوه اداره شده، یارانه سود، کمک بلاعوض با منابع موضوع ماده (۵۲) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت در چارچوب مصوبات هیئت امناء، ضوابط، مقررات و اساسنامه صندوق توسعه ملی و همچنین تسهیلات بانکی ترکیب و برای اجرای برنامه‌های ایجاد اشتغال مولد، تثبیت اشتغال موجود، اجرای سیاست‌های بازار کار و تکمیل اجرای برنامه‌های بند «الف» تبصره (۱۸) قانون بودجه سال ۱۳۹۷ کل کشور هزینه شود.

در جدول ۵، کل منابع پیش‌بینی شده در ترکیب با منابع بانکی ارائه شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که در مجموع ۲۵۴۸۵۴ میلیارد ریال برای اجرایی نمودن بند الف تبصره ۱۸ در سال‌های ۱۳۹۹ پیش‌بینی شده است که بخش‌های صنعت-معدن و کشاورزی هر یک با ۹۰۰۰ میلیارد ریال بیشترین و فرهنگ و هنر با صفر ریال کمترین هستند.

جدول ۵: کل منابع تخصیص داده شده به تبصره ۱۸ به تفکیک در سال ۱۳۹۹

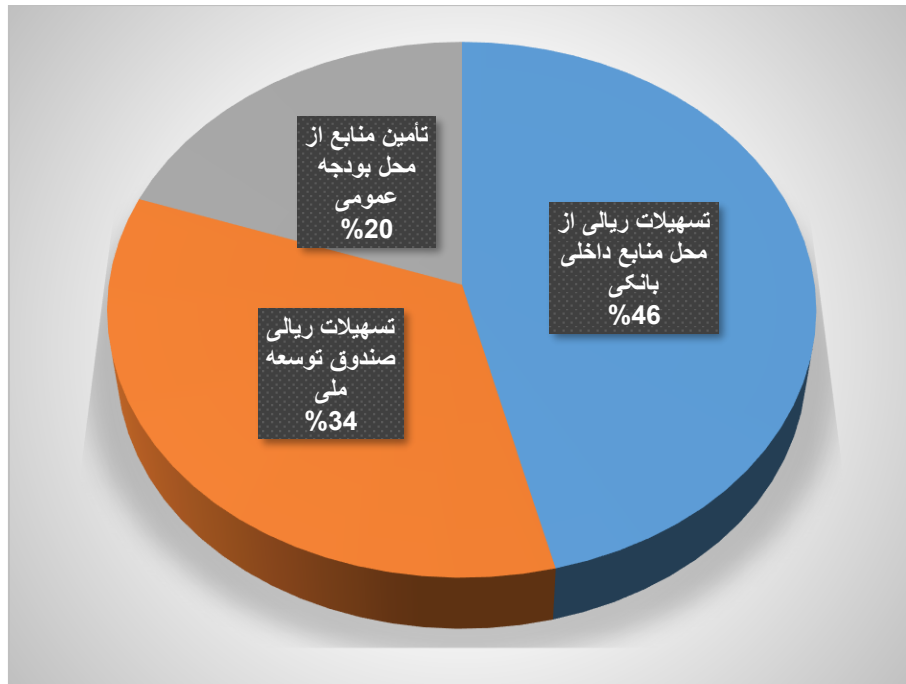
ردیف	عنوان	پیش‌بینی تأمین مالی
۱	فرهنگ و هنر	۰
۲	سیاست‌های فعال بازار کار	۱۰۰۰
۳	حمل‌ونقل ریلی برون‌شهری	۳۲۸۴
۴	میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری	۴۰۰۰
۵	شرکت‌های دانش‌بنیان	۴۰۰۰
۶	بافت فرسوده شهری	۲۰۰۰۰
۷	برنامه‌های جدید	۴۲۵۷۰
۸	بخش کشاورزی	۹۰۰۰۰
۹	صنعت و معدن	۹۰۰۰۰
	مجموع	۲۵۴۸۵۴

مأخذ: گزارش برنامه تولید و اشتغال سازمان برنامه و بودجه

برای تحلیل مناسب‌تر نحوه تأمین مالی تولید و اشتغال تبصره ۱۸ در سال ۱۳۹۹ باید منشأ آن را به سه قسمت تقسیم کرد: الف) تسهیلات از محل منابع داخلی بانکی؛ ب) تسهیلات ریالی صندوق توسعه ملی؛ ج) تأمین منابع از محل بودجه عمومی. در این چارچوب مقدار پیش‌بینی تسهیلات از محل منابع داخلی بانکی برابر ۱۱۷۵۶۹ میلیارد ریال است که با ۴۶ درصد تأمین مالی تبصره ۱۸، بیشترین است. همچنین پیش‌بینی

۱. بر اساس بند (الف) و (ب) ماده (۵۲) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲)، ۲۰ درصد از منابع ورود به صندوق توسعه ملی در هر سال مبنای پرداخت تسهیلات ریالی قرار خواهد گرفت که با سازوکار تبصره ۱۸ لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ مشابه سال‌های قبل می‌تواند در ترکیب با منابع داخلی بانک و منابع اختصاص یافته از بودجه عمومی کشور، منابع مالی مورد نیاز طرح‌های تولید و اشتغال را پشتیبانی نماید. بر اساس فروض مطرح در لایحه بودجه کل کشور، برآورد منابع موضوع بند (الف) و (ب) ماده (۵۲) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت، در سال ۱۳۹۹ برآورد منابع تسهیلات ریالی صندوق توسعه ملی معادل ۸۷۲۸۵ میلیارد ریال است.

تسهیلات ریالی صندوق توسعه ملی و بودجه عمومی به ترتیب با ۸۷۲۸۵ میلیارد ریال و ۵۰۰۰۰ میلیارد ریال، به ترتیب با ۳۴ درصد و ۱۹ درصد تأمین مالی تبصره ۱۸ رتبه‌های بعدی را در اختیار دارند. با توجه به مطالب قبل، در نمودار ۱۶ درصد تأمین مالی برحسب منشأ آن رسم شده است.

نمودار ۱۶: درصد تأمین مالی برحسب منشأ در سال ۱۳۹۹

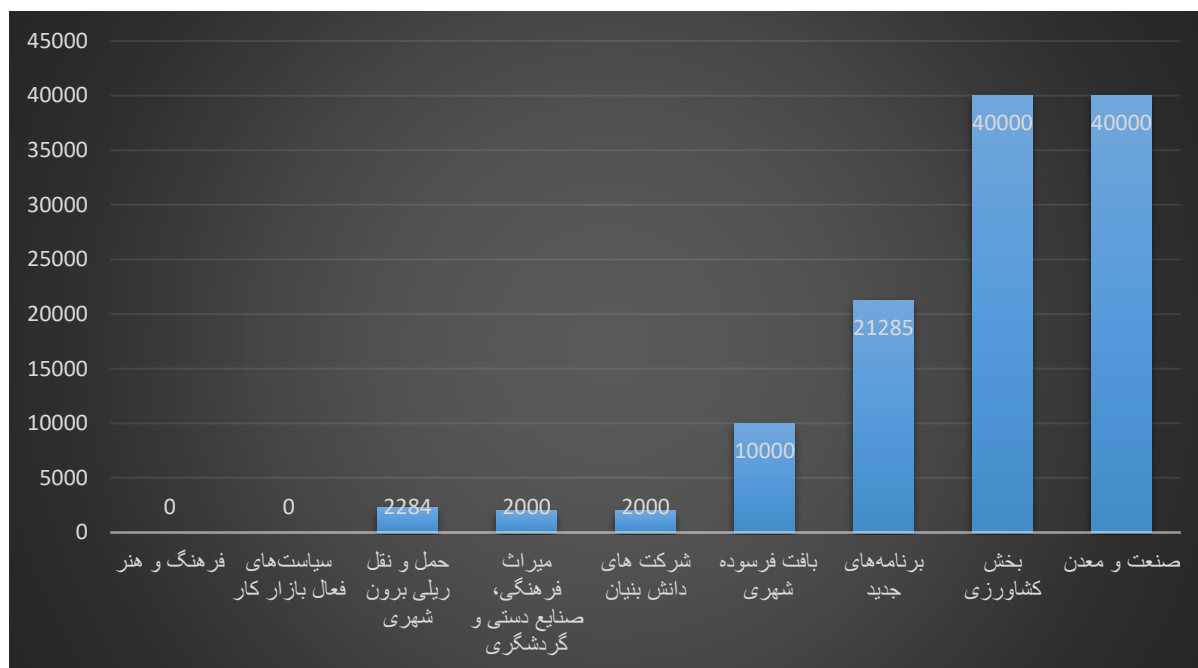
مأخذ: محاسبات تحقیق بر اساس داده‌های گزارش برنامه تولید و اشتغال سازمان برنامه

در ادامه به تفصیل به بررسی گزارش‌های آماری برحسب تسهیلات از محل منابع داخلی بانکی، تسهیلات ریالی صندوق توسعه ملی و تأمین منابع از محل بودجه عمومی پرداخته می‌شود.

بررسی وضعیت اشتغال در چارچوب تبصره ۱۸ الیحد بودجه سال ۱۳۹۹ کل کشور

الف) منابع داخلی بانکی:

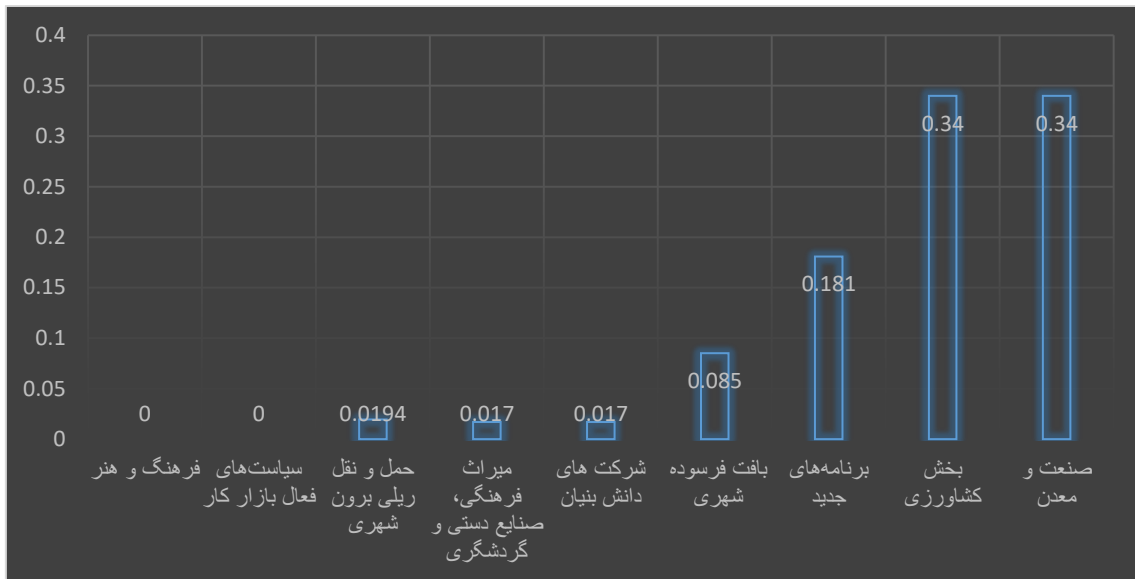
کل تسهیلاتی که از محل منابع داخلی بانکی پیش‌بینی شده است، برابر ۱۱۷۵۶۹ میلیارد ریال است که مطابق نمودار ۱۷ قرار است به بخش‌های مختلف تخصیص یابد. شواهد نشان می‌دهد که بخش‌های «صنعت- معدن» و «کشاورزی» هر یک با ۴۰۰۰۰ میلیارد ریال بیشترین و بخش‌های «سیاست‌های فعال بازار» و «فرهنگ و هنر» کار با صفر ریال کمترین هستند.

نمودار ۱۷: تسهیلات تبصره ۱۸ از محل منابع داخلی بانکی در سال ۱۳۹۹

مأخذ: گزارش برنامه تولید و اشتغال سازمان برنامه و بودجه

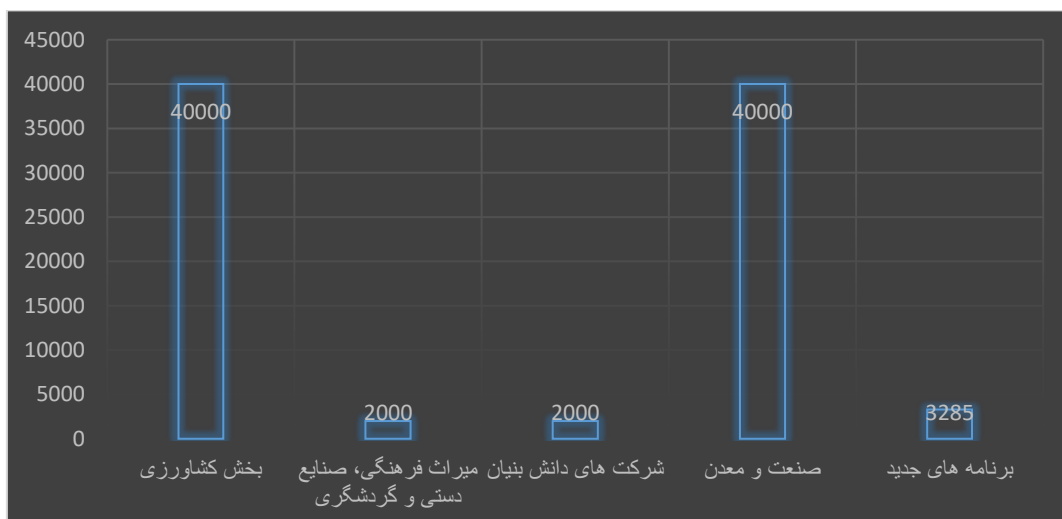
نمودار ۱۸ سهم تسهیلات از محل منابع داخلی بانکی از کل تأمین مالی به تفکیک ردیف‌های تبصره ۱۸ در سال ۱۳۹۹ رسم شده است. همان‌طور که نمودار نشان می‌دهد «صنعت و معدن» و «کشاورزی» هر یک با ۳۴ درصد، برنامه‌های جدید ۱۸ درصد، بافت فرسوده شهری ۸ درصد، میراث فرهنگی و گردشگری ۱ درصد، شرکت‌های دانش بنیان ۱ درصد، حملونقل ریلی برون‌شهری ۱ درصد و فرهنگ و هنر ۰ درصد و سیاست‌های فعال بازار کار ۰ درصد از کل تسهیلات ۱۱۷۵۶۹ میلیارد ریالی را به خود تخصیص داده‌اند.

نمودار ۱۸: سهم «تسهیلات از محل منابع داخلی بانکی» از «کل تأمین مالی» به تفکیک ردیف‌های تبصره ۱۸ در سال ۱۳۹۹
 مأخذ: محاسبات تحقیق بر اساس داده‌های گزارش برنامه تولید و اشتغال سازمان برنامه

ب) صندوق توسعه ملی

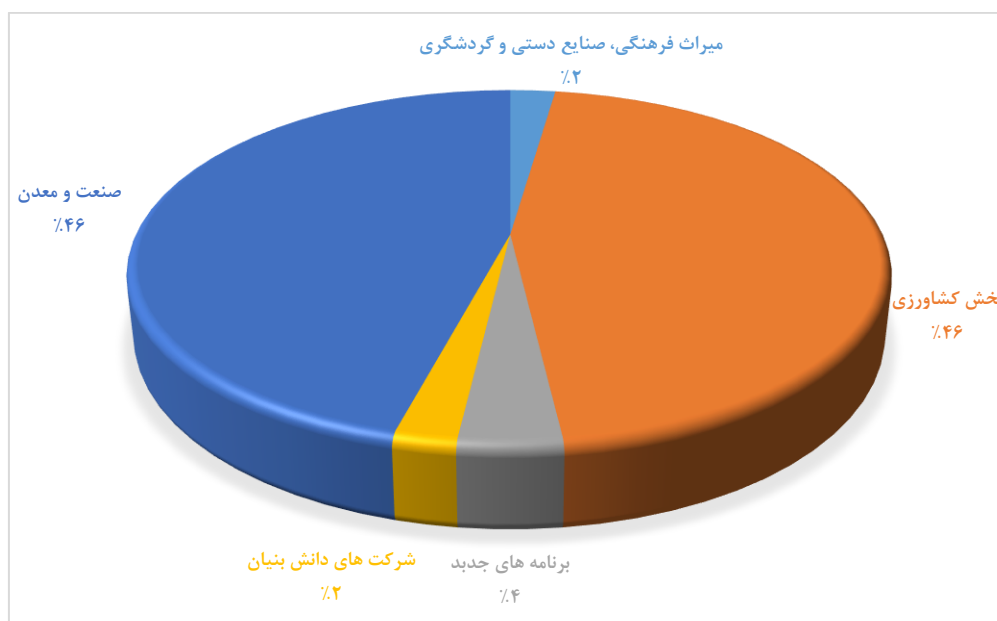
از منابع محل سپرده‌گذاری ریالی صندوق توسعه ملی بر اساس مفاد تبصره ۱۸ قانون بودجه کشور در سال ۱۳۹۹، چهار ردیف برنامه‌های بخش کشاورزی، میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان، برنامه‌های حوزه صنعت و معدن و برنامه‌های جدید تجهیز می‌شوند. با توجه به مفاد بند (الف) و (ب) ماده (۵۲) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) سهم بیشتر از تسهیلات ریالی صندوق توسعه ملی به برنامه‌های تولید و اشتغال برنامه‌های بخش‌های کشاورزی و صنعت و معدن، به میزان برابر اختصاص یافته است.

نمودار ۱۹: سپرده‌گذاری برنامه‌ریزی شده صندوق توسعه ملی (میلیارد ریال)
 مأخذ: محاسبات تحقیق بر اساس داده‌های گزارش برنامه تولید و اشتغال سازمان برنامه

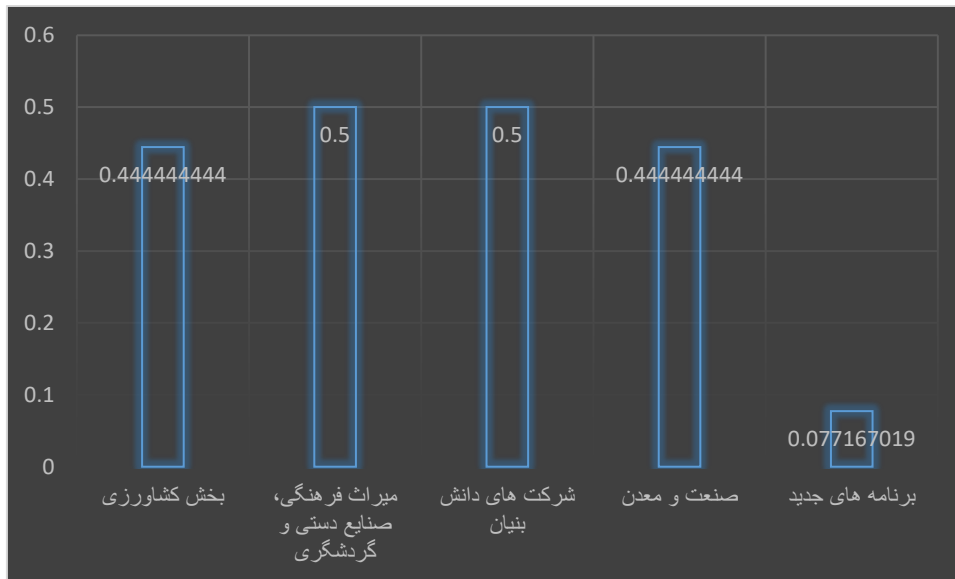
بررسی وضعیت اشتغال در چارچوب تبصره ۱۸ الیحر بودجه سال ۱۳۹۹ کل کشور

در نمودار ۲۰ نسبت میزان سرمایه‌گذاری برنامه‌ریزی شده هر ردیف، به کل سرمایه‌گذاری برنامه‌ریزی شده (۸۷۲۸۵ میلیارد ریال) آورده شده است. در این چارچوب، از کل میزان سپرده‌گذاری انجام شده؛ سهم بخش کشاورزی ۴۵ درصد، برنامه‌های حوزه صنعت و معدن ۴۵ درصد، میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری ۲ درصد، حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان ۲ درصد و برنامه‌های جدید ۴ درصد است.

نمودار ۲۰: درصد میزان سرمایه‌گذاری برنامه‌ریزی شده هر ردیف، به کل سرمایه‌گذاری برنامه‌ریزی شده
 مأخذ: محاسبات تحقیق بر اساس داده‌های گزارش برنامه تولید و اشتغال سازمان برنامه

پیش‌بینی جمع کل تأمین مالی برابر ۲۵۴۸۵۴ میلیارد ریال است که تسهیلات ریالی صندوق توسعه ملی قرار است ۸۷۲۸۵ میلیارد ریال آن را تأمین کند (در حدود ۳۴ درصد). نمودار ۲۰ به بررسی تسهیلات ریالی صندوق توسعه ملی از کل تأمین مالی پرداخته است. برای مثال، کل پیش‌بینی از منابع تبصره ۱۸ برای شرکت‌های دانش‌بنیان برابر ۴۰۰۰ میلیارد ریال است که ۲۰۰۰ میلیارد ریال آن قرار است توسط تسهیلات ریالی صندوق توسعه ملی تأمین شود (۵۰ درصد). بررسی برای سایر ردیف‌ها نیز نشان می‌دهد که میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی (با ۵۰ درصد)، صنعت و معدن (با ۴۵ درصد)، بخش کشاورزی (با ۴۵ درصد) و برنامه‌های جدید (با ۷ درصد) قرار است سهم تسهیلات ریالی صندوق توسعه ملی را در تأمین مالی خویش داشته باشند.

نمودار ۲۱: سهم تسهیلات ریالی صندوق توسعه ملی از کل تأمین مالی به تفکیک ردیف‌های مرتبط تبصره ۱۸
 مأخذ: محاسبات تحقیق بر اساس داده‌های گزارش برنامه تولید و اشتغال سازمان برنامه

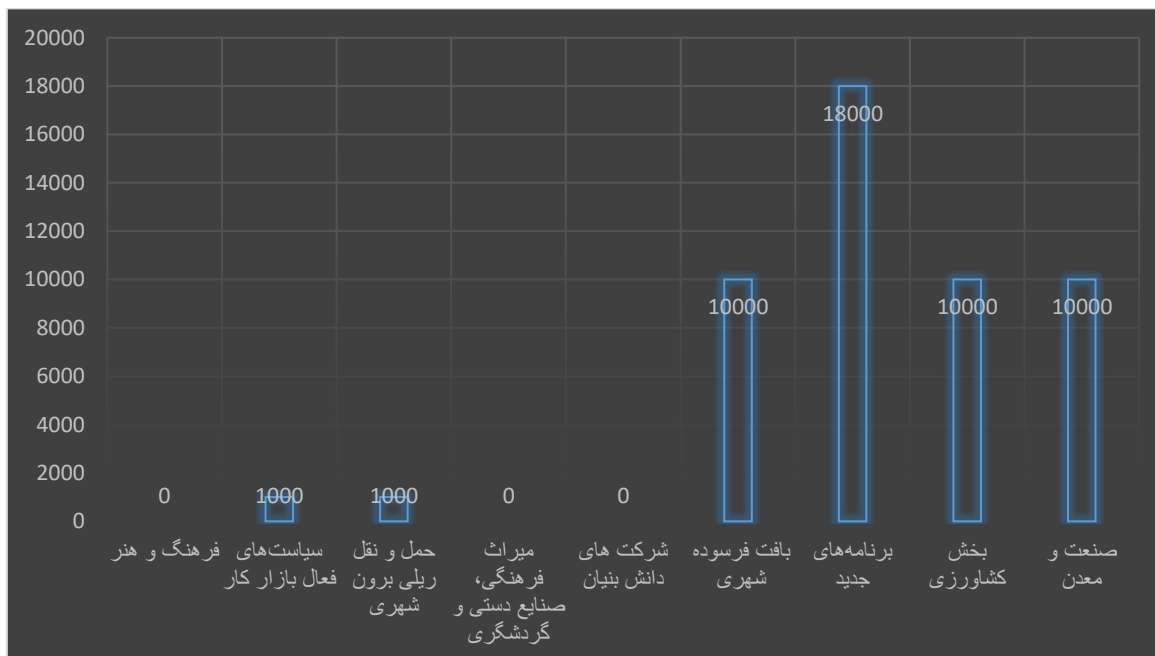
ج) تأمین منابع از محل بودجه عمومی

مبلغ پیش‌بینی شده در تبصره ۱۴ ذیل بخش مربوط به مصارف هدفمندی ردیف ۳۰ با عنوان تولید و اشتغال (بند الف تبصره ۱۸، حمل‌ونقل ریلی، مسکن و نهاده‌های کشاورزی) برابر ۱۰۲۰۰۰ میلیارد ریال است که از آن مطابق برنامه تولید و اشتغال، مبلغ ۵۰۰۰۰ میلیارد ریال برای تولید و اشتغال اختصاص خواهد یافت. در نمودار ۲۲، مبلغ پیش‌بینی شده از منابع تبصره ۱۸ از محل بودجه عمومی در سال ۱۳۹۹ رسم شده است. شواهد نشان می‌دهد که «برنامه‌های جدید» با ۱۸۰۰۰ میلیارد ریال بیشترین است. علاوه بر این «بافت فرسوده شهری»، «بخش کشاورزی» و «صنعت و معدن» هر یک با ۱۰۰۰۰ میلیارد ریال اعتبار، «حمل‌ونقل ریلی» و «سیاست‌های فعال بازار» هر یک با ۱۰۰۰ میلیارد ریال از منابع پیش‌بینی شده تبصره ۱۸ از محل بودجه عمومی را در اختیار دارند. همان‌طور که نمودار ۲۲ نیز نشان می‌دهد، «فرهنگ و هنر»، «میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری» و «شرکت‌های دانش‌بنیان» هیچ مبلغی از منابع تبصره ۱۸ از محل بودجه عمومی برای آن‌ها پیش‌بینی نشده است.

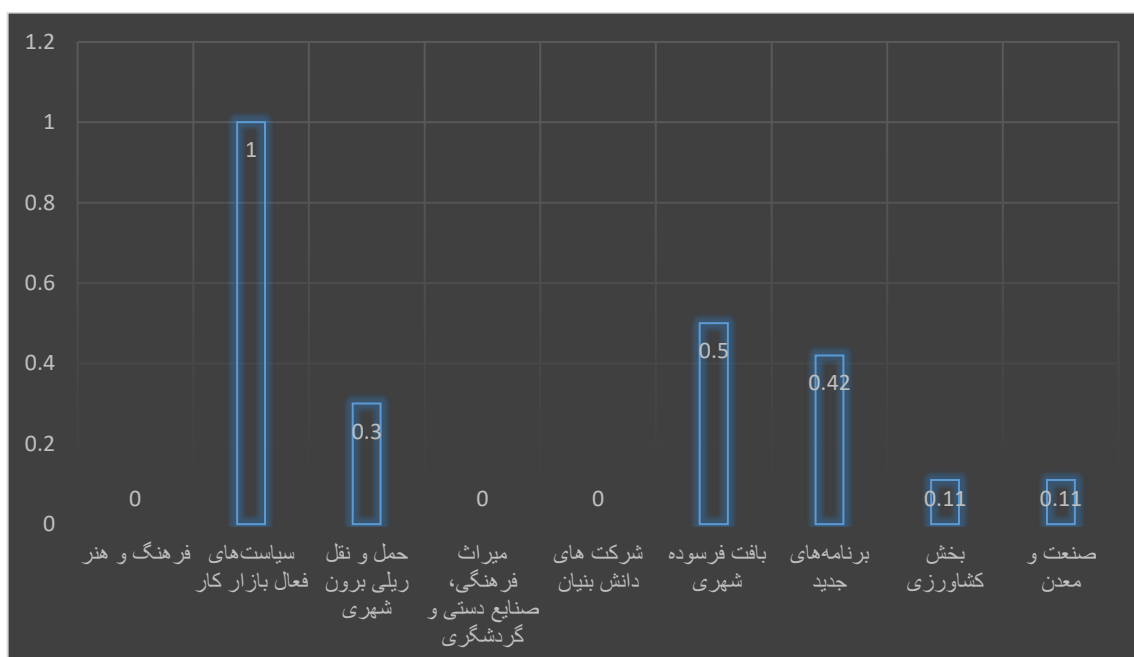
نمودار ۲۳ به بررسی سهم بودجه عمومی از کل تأمین مالی پرداخته است. برای مثال، کل منابع پیش‌بینی شده تبصره ۱۸ برای منابع حمل‌ونقل ریلی برون‌شهری برابر ۳۲۸۴ میلیارد ریال است که ۱۰۰۰ میلیارد ریال آن قرار است از بودجه عمومی تأمین شود (در حدود ۳۰ درصد). بر این اساس می‌توان گفت که سیاست‌های فعال بازار کار (با ۱۰۰ درصد)، بافت فرسوده شهری (با ۵۰ درصد)، برنامه‌های جدید (با ۴۲ درصد)، حمل‌ونقل برون‌شهری (با ۳۰ درصد) به ترتیب بیشترین سهم بودجه عمومی را در تأمین مالی خود

بررسی وضعیت اشتغال در چهار حوب تبصره ۱۸ الی بح بودجه سال ۱۳۹۹ کل کشور

داشته‌اند. همچنین «میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی»، «فرهنگ و هنر» و «شرکت‌های دانش‌بنیان» نیز قرار نیست که از بودجه عمومی تأمین مالی شوند.

نمودار ۲۲: مبلغ تخصیص یافته از منابع تبصره ۱۸ از محل بودجه عمومی در سال ۱۳۹۹ (میلیارد ریال)
 مأخذ: گزارش برنامه تولید و اشتغال سازمان برنامه و بودجه

نمودار ۲۳: سهم بودجه عمومی از کل تأمین مالی به تفکیک
 مأخذ: محاسبات تحقیق بر اساس داده‌های گزارش برنامه تولید و اشتغال سازمان برنامه

۵- پیش‌بینی اشتغال

گزارش مرکز آمار نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۷ در حدود ۴۶۴ هزار فرصت شغلی جدید ایجاد شده که نسبت به عملکرد سال ۱۳۹۶، نزدیک به ۴۰ درصد کاهش را نشان می‌دهد. از مجموع فرصت شغلی ایجاد شده در سال ۱۳۹۷ در مقایسه با سال قبل، تعداد ۲۷۲ هزار فرصت شغلی برای مردان و ۱۹۲ هزار فرصت شغلی برای زنان ایجاد شده است.

با توجه به تأمین مالی که برای برنامه‌های تولید و اشتغال تبصره ۱۸ در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ صورت گرفته، پیش‌بینی می‌شود که برنامه‌های تبصره ۱۸ پتانسیل اشتغالی در حدود ۹۹۲ هزار نفر را دارا است. در جدول ۶، پیش‌بینی‌های صورت گرفته از ایجاد اشتغال با توجه به ردیف‌های تبصره ۱۸ ارائه شده است.

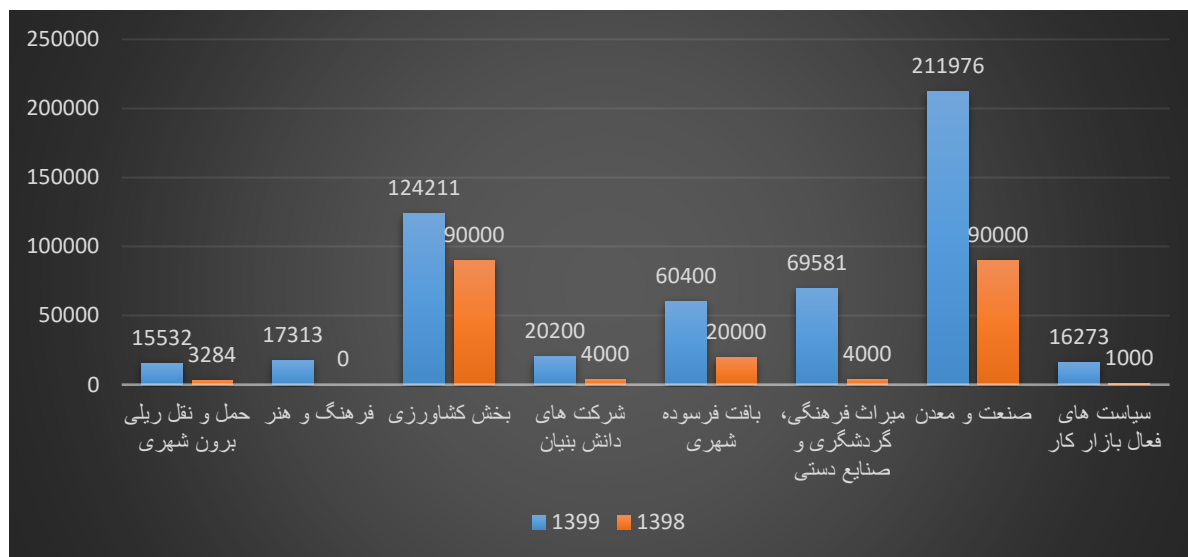
جدول ۶: پیش‌بینی اشتغال با توجه به تبصره ۱۸ در سال‌های ۱۳۹۷-۱۳۹۸ (هزار نفر)

عنوان	پیش‌بینی ایجاد اشتغال (هزار نفر)
حمل‌ونقل ریلی برون‌شهری	۵
فرهنگ و هنر	۱۳
بخش کشاورزی	۶۰
شرکت‌های دانش‌بنیان	۶۴
بافت فرسوده شهری	۱۲۰
میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی	۱۲۲
صنعت و معدن	۲۷۰
سیاست‌های فعال بازار کار	۳۳۸
مجموع	۹۹۲

مأخذ: گزارش برنامه تولید و اشتغال سازمان برنامه و بودجه

جدول ۶ نشان می‌دهد که میزان اشتغال از کم به زیاد به ترتیب عبارتند از حمل‌ونقل ریلی برون‌شهری، فرهنگ و هنر، بخش کشاورزی، شرکت‌های دانش‌بنیان، بافت فرسوده شهری، صنعت و معدن، سیاست‌های فعال بازار کار هستند. در این چارچوب محاسبات نشان می‌دهد که سیاست‌های فعال بازار کار با ۳۴ درصد اشتغال، بیشترین و حمل‌ونقل ریلی برون‌شهری با ۵/۰ درصد اشتغال کمترین سهم را در اشتغال برنامه‌های تبصره ۱۸ دارا هستند. نمودار ۲۴ به بررسی تأمین مالی در سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ می‌پردازد. این مقایسه بستر مناسبی برای پیش‌بینی اشتغال در سال ۱۳۹۹ فراهم می‌کند. بررسی نمودار نشان می‌دهد که پیش‌بینی تأمین مالی در کلیه ردیف‌ها نسبت به سال قبل کاهش یافته است. برای تأمین مالی ردیف فرهنگ و هنر پیش‌بینی صورت نگرفته است. کاهش پیش‌بینی تأمین مالی سایر ردیف‌ها عبارتند از: حمل‌ونقل ریلی با ۷۸ درصد کاهش، کشاورزی با ۲۷ درصد کاهش، شرکت‌های دانش‌بنیان با ۸۰ درصد کاهش، بافت فرسوده شهری با ۶۶ درصد کاهش، میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی با ۹۴ درصد کاهش، صنعت و معدن با ۵۷ درصد و سیاست‌های فعال بازار کار با ۹۳ درصد است.

بررسی وضعیت اشتغال در چهار حوض تبصره ۱۸ الیبحر بودجه سال ۱۳۹۹ کل کشور

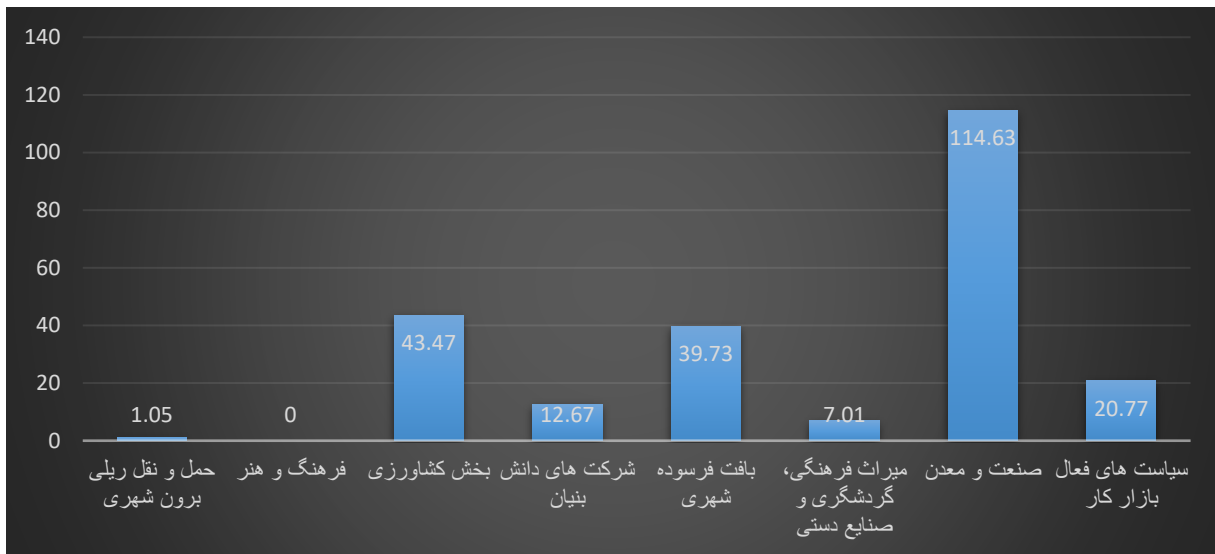
نمودار ۲۴: مقایسه تأمین مالی تبصره ۱۸ در سال ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ (میلیارد ریال)

مأخذ: محاسبات تحقیق و گزارش برنامه تولید و اشتغال

پیش‌بینی اشتغال تبصره ۱۸ سال ۱۳۹۸-۱۳۹۷ با توجه به تأمین مالی صورت گرفته است. این پیش‌بینی (فارغ از آن که تحقق یافته یا خیر)، سنگ محک مناسبی برای پیش‌بینی اشتغال تبصره ۱۸ در سال ۱۳۹۹ فراهم می‌کند.

نمودار ۲۵ به پیش‌بینی برای اشتغال سال ۱۳۹۹ برای تبصره ۱۸ می‌پردازد. شواهد نمودار ۲۵ نشان می‌دهد تأمین منابع مالی تبصره ۱۸ باعث اشتغال ۲۳۹ هزار نفر می‌شود که سهم صنعت و معدن با ۱۱۴ هزار نفر بیشتر از سایر ردیف‌هاست؛ پس از آن به ترتیب بخش‌های کشاورزی (با ۴۳ هزار نفر)، بافت فرسوده شهری (با ۳۹ هزار نفر)، سیاست‌های فعال بازار کار (با ۲۰ هزار نفر)، شرکت‌های دانش‌بنیان (۱۲ هزار نفر)، میراث فرهنگی، گردشگری (۷ هزار نفر) و حمل‌ونقل ریلی (۱ هزار نفر) هستند.

اشتغال پیش‌بینی شده ذیل تبصره ۱۸ در سال ۱۳۹۸-۱۳۹۷ در حدود ۹۹۲ هزار نفر بود. مقایسه پیش‌بینی اشتغال ذیل تبصره ۱۸ در سال ۱۳۹۹ نشان می‌دهد که با صرف‌نظر از اشتغال ایجاد شده توسط ردیف «برنامه‌های جدید دولت»، اشتغال در حدود ۲۳۹ هزار نفر است که کاهش تقریبی ۷۵ درصدی در ایجاد اشتغال را نسبت به سال قبل خواهد داشت.

نمودار ۲۵: پیش‌بینی اشتغال تبصره ۱۸ برای سال ۱۳۹۹ (هزار نفر)

مأخذ: محاسبات تحقیق و گزارش برنامه تولید و اشتغال

جدول ۷ به مقایسه پیش‌بینی اشتغال تبصره ۱۸ در سال‌های ۱۳۹۷-۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ پرداخته است. نتایج حاکی از کاهش اشتغال تبصره ۱۸ در سال ۱۳۹۹ نسبت به سال ۱۳۹۷-۱۳۹۸ است.

جدول ۷: مقایسه پیش‌بینی اشتغال تبصره ۱۸ در ۱۳۹۷-۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ (هزار نفر)

عنوان	پیش‌بینی ایجاد اشتغال (هزار نفر) ۱۳۹۷-۱۳۹۸	پیش‌بینی ایجاد اشتغال (هزار نفر) سال ۱۳۹۹
حمل و نقل ریلی برون شهری	۵	۱,۰۵
فرهنگ و هنر	۱۳	۰
بخش کشاورزی	۶۰	۴۳,۴۷
شرکت‌های دانش بنیان	۶۴	۱۲,۶۷
بافت فرسوده شهری	۱۲۰	۳۹,۷۳
میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی	۱۲۲	۷,۰۱
صنعت و معدن	۲۷۰	۱۱۴,۶۳
سیاست‌های فعال بازار کار	۳۳۸	۲۰,۷۷

مأخذ: محاسبات تحقیق و گزارش برنامه تولید و اشتغال

منابع

- خلاصه گزارش عملکرد قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۹۷. گزارش برنامه تولید و اشتغال (بر پایه سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی)، معاونت امور اقتصادی و هماهنگی برنامه بودجه، امور اقتصاد مقاومتی و شورای اقتصاد، انتشارات سازمان برنامه و بودجه کشور.
- گزارش عملکرد قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۹۷، جلد اول: حوزه فرابخشی.
- ماده واحده و جداول کلان منابع و مصارف بودجه.
- مرکز آمار ایران.